

ԳԷՈՐԳ ՏԷՐ-ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

# «ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔԻՐՈՏԵԱՆ» ՆԱԲԱԶԱԾՈՒԻ ԿՈՆԴԱՆՆԵՐԸ (Նկարագրություններ և բնագրեր)

Վենետիկի Սուրբ Ղազար կղզու Մխիթարեան մայրավանքում 2001 և 2004 թթ.՝ երկու անգամն էլ սեպտեմբեր ամսին, «Յարութին Քիրպեան» ձեռագրական հաւաքածուի ցուցակը պարբերաբար ընթացքում փարաբնույթ նիթերից զարեցինք ճիշդ 21 կոնդակ, բոլորը դասաւորեցինք ժամանակագրական կարգով<sup>1</sup>. առաջինը 1700 թ. էր, վերջինը՝ 1910 թ., նոյն կարգով էլ համարակալեցինք<sup>2</sup> և սկզբնապէս միադիր էինք միայն նկարագրել, բայց քանի որ գիտենք՝ կաթողիկոսական, պարբիարքական և առաջնորդական կոնդակները մեր Եկեղեցու պարմութեան սկզբնաղբիւրների շարքում առաջնակարգ արժէք ունեն<sup>3</sup>, ուստի աստիճանաբար ամէն միատրի նկարագրութեանն աւելացաւ նաեւ բնագրի վերաբարտրութիւնը: Միադիր էինք սա որպէս յաւելում գեղեղել «Յուցակ հայերէն ձեռագրաց «Յարութին Քիրպեան» հաւաքածուի» անուանելի ստորար հարտրի մէջ: Սակայն, ինչպէս այլ առիթով ասել ենք, հանգամանքների բերումով և մեզանից անկախ պարճառներով հարտրի ամբողջացումն ուշանում է, ուստի որոշեցինք առայժմ ամսագրային հրապարակմամբ ապահովել այս բնագրերի գիտական շրջանառութիւնը:

Նկարագրութեան ընթացքում աստիճանաբար սրեղծեցինք մեր համոզմամբ նիւթին յարմարող հարցակարգ. առանձին պողով կարգային Նամարը (մենք ենք նշանակել), յաջորդ պարբերութեան մէջ Գրչութեան վայր և Գրութեան թուական, երրորդ պարբերութիւնը՝ Տեղիակ, Նասցեալեր և Միւրք բանի<sup>4</sup>: Չորրորդ պարբերութիւնը ձեռագրերի նկարագրութիւններին յարուկ հարցաշար է. Թերթ, Նիւթ, Մեծութիւն, Գրութիւն, Գիր, Տող: Ի վերջոյ՝ առանձին պարբերութիւններով ունենք Յարդարանք, Կնքադրոշմնշում և Վիճակ հարցերը: Այս բոլորը միասին, վստահ ենք, պարկերացում են փալիս կոնդակի բովանդակութեան և արտաքին յարկանիշների մասին

1 Այսպիսի դասաւորութիւնը մեզ անելի յարմար թուաց, որովհետեւ բոլոր կոնդակները վերաբերում են մեր եկեղեցու պարմութեանը, որի ընթացքի մէջ գործող անձանց (կաթողիկոս, պարբիարք, առաջնորդ) մէջ մեծ զանազանութիւն դնելն անիմաստ է, կարեւորը պարմութեան անընդմէջ ընթացքն է, որի փարբեր դրուագների էլ վերաբերում են այսպէս հրապարակուող բոլոր միատրները:

2 Զանազան նշումների և փարբեր պարբերականների մարենագիտութիւնների հիման վրայ կազմել ենք Քիրպեանի փալգիր գործերի մարենագիտական մի ցանկ, որի մէջ այս կոնդակներին վերաբերող որեւէ հրապարակում չկայ. այսինքն՝ այսպէս փալգրուող բնագրերը գիտութեան համար նորութիւն են:

3 Այս խնդրին վերաբերող մեր հայեացքների մանրամասները փնէ՝ **Գեորգ Տէր-Վարդանեան**, Նայ Եկեղեցու պարմութեան աղբիւրների հրապարակման և գիտական շարադրանքի սրեղծման խնդիրներ (Նոր հրապարակութիւնների փետութիւն և նկարումներ). - Նասկ հայագիտական փարեգիրք, Նոր շրջան, Թ. փարի. 1997-2001, Անթիլիաս-Լիբանան, 2001, էջ 423-51:

4 Որեւէ միատրի գրիչի կամ ծաղկողի անուն յայտնի չէ. կոնդակները գրուել են, բնականաբար, կաթողիկոսարանի, պարբիարքարանի կամ առաջնորդարանի քաղտուղարների ձեռքով: Ուստի նկարագրական մասերում «Գրիչ» և «Ծաղկող» հարց և բացատական «անյայտ» պարափասներ չենք դրել:

Գալով բնագրերի վերաբարդությունը՝ գիտի կարիք չկար. արեցինք այնպես, ինչպես ձեռագիր գրքերից արվածում-մշակում ենք միջնադարեան բնագրերը<sup>5</sup>. միայն կոնդակների իրայապրուկ ձևի (1 թերթանոց փաթեթ-գալար, լուսանցներում երբեմն գրուած-լրեղաւորած բնագրի աւարտը) թելադրանքով այսպէղ գործածեցինք քողափոխի՝ / գծիկ-նշանը<sup>6</sup>: Միւր՝ հարկ համարեցինք ինչ-որ ձևով զարդարած ներկայացնել կարմրով գրուած սկզբնաբառերը, բառախմբերը եւ հարուածները, ուստի այդպիսիք այսպէղ բերում ենք նոտրգիր քառասնակով: Սրանից էլ բխեց յաջորդը. կոնդակների մէջ կան նրանց ասելիքի համար կարեւոր՝ կարմրագիր գլխաբառերով սկսուող բառեր, որոնք շարադրանքի քրամաբանութեամբ եւ քսր ներկայիս կէրադրական կանոնների պէրք էր գրել սովորական փոքրաքառով. սրիպուած էինք սրանց գլխաբառը պահպանել, բայց սրանցից առաջ ոչ թէ վերջակէր, այլ՝ սպորակէր դնել:

Վենետիկում աշխարկուր քնթացքում, կարծեմ այցելուներին ճիշտ բացաբրութիւն քուլ կարողանալու համար, մեզ քուտեցին նկարագրելու նաեւ Միխիթարեան բուն հաւաքածուի ցուցադրուող մի կոնդակ (ՏՊ 1887՝ Կոնդակների հաւաքածու ձեռագրի մասն). սա եւս նկարագրեցինք եւ բնագիրք վերաբարդեցինք: Յաւօք, այս կոնդակի շարադրանքի էական մասն քնկած է, այսուհանդերձ՝ եղածն էլ, պարմական այլ փաստերի հէր համադրուելով, կարող է բացաբրելի դարձնել, թէ ինչո՞ւ էր Մելքիսէթ Գառնեցիին 1610 թ. այսպիսի փաստաթուղթ ուղարկում Արեւելեան Եւրոպայի հայութեանը: Միով բանիւ, սա հրապարակելու աւելի յարմար այլ առիթ երեւի չունենայինք, ուստի որպէս Յաւելուած կցեցինք ներկայ հրապարակմանը:

Բնագիրք լիովին հասկանալի դարձնելու համար բերում ենք թուրքերէն բառերի մի փոքրիկ ցանկ, որոնց բացաբրութիւնները շնորհակալութեամբ սքացել ենք Անի Աւետիսեանից (ամէն բառի վերջում գրուած է համապարասխան կոնդակի համարը).

ԱՍԼ - բնագիր, բուն, իսկական (3).

ԱՖՕՐԻԶ - աֆօրօգ, աֆօրօս-նգովք, անէծք (4).

ԵԱՍԱԽՃԻ - քսր օրենքի, օրենքի համաձայն (17).

ԷՖԳԱՖ (վագֆ, յոգն.՝ էֆգաֆ) - 1. շարիաթի սկզբունքներով բարեգործական նպա-

5 Բնագրագիտական անհմտութեան կամ նրա քարրական կանոններին անլրեղեակ լինելու դասական նմուշ է հեղինակը. «Դիւան Նոր Ջուղայի Ս. Ամենափրկիչ վանքի. Մասն Ա. Էջմիածնի կաթողիկոսների կոնդակներ (1652-1705 թթ.), Աշխարասիրեց Խաժակ Տէր-Գրիգորեան, Անթիլիաս, 2003» (200 էջ. 23 բնագիր): Այս գրքի խմբագիրը մեր բարեկամ Շահան եպս. Սարգիսեանն է, սակայն պարփի նշանով համառօքուած բառերն այսպէղ վերծանուած են փակագծեալ. փորձենք կարդալ՝ «շն[ո]րիք առ[ա]թ[ե]լ[ա]յ[կ]ա[ն], հանդերձ ա[ս]տուած[ա]յին բազմապ[ա]րիկ ա[ւ]ր[ի]նութ[ե]ան[ը]ն եւ նախախնամակ[ա]յն գթութեամբ[ը]ն, ի վ[ե]ր[ա]յ քի-րապահ եւ ա[ս]տուած[ա]յն[ա]յն, սկզբնահ[ա]ստ[ա]յն եւ սեպհականեալ առ հ[ա]ս[ա]յն[ա]յն բոլ[ո]ր քրիստոնի վիճակի Ս[ո]ր[ո]ք[ո]յ Աթոռոյս Էջմիածնի, Աստուծոյ ա[ւ]ր[ի]ն[ի]նեալ» (էջ 93) «Յ[իսուսի] Քրիստոսի ծառայ Տէր Նահապետ Կ[ա]թ[ո]լիկոս Ամենայն Նայոց» (էջ 112): Բնագրի այսպիսի վերծանում կարդալը քաժան է, որովհետեւ մարդ խճճում է փակագծերի եւ քառերի միջեւ, ուստի պէրք էր վերաբարդել աւանդաբար քնդունուած ձևով. «շնորիք առաքելական, հանդերձ աստուածային բազմապարիկ արինութեամբն եւ նախախնամական գթութեամբն, ի վերայ քիւրապահ եւ աստուածայնամ, սկզբնահաստաք եւ սեպհականեալ առ հասարակ բոլոր քրիստոնի վիճակի Սրբոյ Աթոռոյս Էջմիածնի, Աստուծոյ արինեալ» եւ «Յիսուսի Քրիստոսի ծառայ Տէր Նահապետ Կաթողիկոս Ամենայն Նայոց»:

6 Տողերի կարգային համարներ դնելը՝ քնթերցումը դժուարացնող, ծանրացնող եւ աւելորդ դիպեցինք:

տրակով ջամիներին նուիրում կալումներ եւ այլ ունեցումք, 2. բարեպաշտական հաստատություններ, 3. բարեպաշտական հաստատությունների կրակներ (19).

ԹԱՄԱՍՈՒԿ - համաձայնագիր - 3.

ԹԱԼԱՆԱՆԱՅ - ախոռ (6).

ԹԸԹՄԱԿ - ապաշտարություն, թողություն տալ (2).

ՄԱՆՈՒՄ - յայտնի (4).

ՄԱՆԱՐԱՆԱՆ (մահաարական) ԳԻՐ - շրջաբերական նամակ (6).

ՄԱԼԱՄ - ողջոյն, բարեւ (4).

ՍՈՒՐԱԹ - պարճէն (3).

ՍՕՖ - բուրդ, բրդէ գործումք (2).

ՏՈՒՎԱԹԻՈՒ ՎԷ ՍԱՏԵԹԻՈՒ - վսեմաշուք եւ երանելի (4).

ՏՕՆԼՈՒՄ - զգեստ, վարպիքցու (2).

ՔԵՐԵՍԵՆԻ (քերթեճի, քերասեճի) - աղաղձավաճառ, փայտավաճառ (1):

Այսպիսով, հրապարակուող 22 փառագրից կաթողիկոսական կոնդակներ են 11ր (ՏՊ 2-6, 8-10, 15, 21, Յանելում), պարբիարքական են 8ր (ՏՊ 1, 7, 11, 12, 17-20) եւ առաջնորդական՝ 3ր (ՏՊ 13, 14, 16): Այս բնագրերը, անկասկած, մեր Եկեղեցու պարամութեան տարբեր հարցեր նորովի մեկնաբանելու առիթ են դառնալու, սակայն ներկայ հրապարակման՝ ամսագրի համար ունեցած արդէն իսկ մեծ ծաւալն<sup>7</sup> աւելի չմեծացնելու մտաւորութեամբ, այդ հարցերի մէջ չենք մտնում: Նշենք հրապարակուող կոնդակների գիրական արժէքը հաստատող միայն մի փաստ. Մ. արք. Օրմանեանը, յարմարեցնելով՝ Պեպրոս Նոմփկայեցու կաթողիկոսական օծումը դրել է 1748 թ. ապրիլին<sup>8</sup>, նրա իշխանութեան տեւողութիւնն էլ համարել տասն ամիս<sup>9</sup>. սակայն մեր 6րդ կոնդակը, որ ունի «ՅԻՍՈՒՄԻ Քրիստոսի ծառայ Տէր Պեպրոս կաթողիկոս ամենայն հայոց եւ ծայրագոյն պարիարգ Վաղարշապատու» ստորագրութիւնը եւ թուագրումը է՝ «ՌՃՂԷ. (1748) թուին, Յունարի վերջին», այս վճիռները փոխում է հետեւեալի. եթէ տասն ամիս տեւողութիւնը ճիշդ ենք համարում, ապա Քիւրթի մականունով կաթողիկոսն իշխել է 1748. յունուար-հոկտեմբեր ընթացքում:

7 Մենք հրապարակում ենք 22 փաստաթուղթ, իսկ վերը յիշատակուած՝ «Դիւան Նոր Զուղայի Ս. Ամենափրկիչ վանքի» 200 էջանոց գրքում կայ 23 միատուր. այսինքն՝ ցանկութեան դէպքում այս ինչպիսիք եւս կարելի էր գրքային տեսքով մատուցելի դարձնել:

8 Ազգապատում. Նայ ուղղափառ եկեղեցույ անցքերը սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը՝ յարակից ազգային պաշտօններով պատմում. Գրեց Մաղաքիա արքեպիսկոպոս Օրմանեան. նախկին պարիարգ, հ. Բ., Կոստանդնուպոլիս, 1913, յօդ. 2025, էջ 2963. «Պեպրոս Այնթափցի, մականունեալ Քիւրթի, կաթողիկոս օծուեցաւ Մայր տաճարին մէջ 1748ին, ամսաթիւր անորոշ: Միաբանութիւնը իր գործին արդարացումը ապացուցանելու համար, ընդարձակ գրութիւն մը պատրաստեց, որուն մէջ բացարդեց զամենայն յանցանս Ղազարու, եւ զայն ի բազում պարճէնս ցրուեց ամեն գլխաւոր վիճակներ: Այդ գիրին ստորագրած էին 21 եպիսկոպոսներ եւ 19 վարդապետներ, եւ 1748 մայիս 20 թուական կը կրէր: Նկատելով որ այդ գիրը ամեն գործ վերջացնելէն ետքը գրուեցաւ, Կարնոյ եւ Չմիւռնիոյ մէջ Ղազարու համակիրներուն ալ միտքը հանդարտեցնելու համար, եւ օծումը անկէ առաջ տեղի ունեցած էր (ՉԱՄ. Գ. 841), ի դէպ է զարիկին մօտիկ կիրակիներէն մէկուն դնել օծման ամսաթիւր: Զարիկը այն տարին ապրիլ 10ին հանդիպած էր»:

9 Նոյն տեղում, յօդ. 2028՝ էջ 2967. «Պեպրոսի կաթողիկոսութիւն վարելու տեւողութիւնը ամիս տասն քսում է հաւասարապէս ամենէն (ՉԱՄ. 31), եւ 1748 ապրիլէն հաշուելով, տապալումն ու բանաբարկութիւնը կը հանդիպին 1749 փետրուարին»:

## ԿՈՆԴԱԿՆԵՐ

## 1

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

ՌՃԽԹ. ~ 1700

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Մինաս Ամդեցի պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի (1697-1704): ՀԱՍՑԷԱՏԷՐ՝ Կ. Պոլսի քէրէստէճիներ: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ շնորհակալութիւն վասն նուէր ստացուած «քէրէստէ՝ տախտակա բազումս՝ մեծ եւ փոքր, եւ այլ անօթ պիտանացու վանացս՝ զորս գրով եւ զորս առանց գրի»:

ԹԵՐԹ՝ 1. չգրուած՝ բ. երեսը: ՆԻԻԹ՝ թուղթ. եւրոպական, երեք կիսալուսնի լուսադրոշմով եւ լուսագծերով: ՄԵՄՈՒԹԻԻՆ՝ 59,8x22,8: ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ միասիւն (45,5x17,2). եզրերից կարմրով սահմանադրուած, ձախ եզրին եւս մի կարմիր գիծ, որի եւ գրադաշտի սահմանագծի միջեւ 4 սմ լայնքի չգրուած տարածութիւն: ԳԻՐ՝ նոտրգիր: ՏՈՂ՝ 65:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ առաջին՝ «Ի» տառը 23,5 սմ երկարութեամբ թռչնա-գիր, բուսական յաւելումներով:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ թերթի վերին եզրին կպած, կենտրոնում, երկաթագիր, կապգրով՝ «Երուսաղէմ»: Նոյն եզրից 7 սմ ցած կենտրոնում, 3,7 սմ տրամագծով կլոր, կարմրով կնքադրոշմ, շուրջանակի գրուած՝ «ԿՆԻՔՍ ՍՈՒՐԲ ԳԼԽԱԴՐԻՆ Է ԱԹՈՒԻ Ա՛Մ ՀԱՅՈՑ», կենտրոնի 2,6 սմ տրամագծով շրջանակի մէջ Աստուածածին, երկու հրեշտակ, որոնք Յովհաննէս Մկրտչի գլուխը պահել են սկուտեղ-թասից վեր: Բ. երեսի ստորին ծայրին. «Ըստամպօլու քէրէստէճոց օրհնութեան գիրն է»:

ՎԻՃԱԿ՝ բաւարար:

## ԲՆԱԳԻՐԸ

Ի սոյն թիւի վերջում, ապա շաղկապ է մեծապայծառ, / Հրաշալի է Հրաշապառ, / Լուսաշառլ է յապառաշա/կոխ քաղաքէս Երուսաղէմէ եւ յամենասուրբ եւ յաստուածաճոտ տնօրինականացն Քրիստոսի / Աստուծոյ մերոյ: Նախ ի Սուրբ Նազարէթէն՝ ուր Գաբրիէլ հրեշտակապետն աւետեաց / սրբոյ կուսին Մարիամու: / Եւ ի գերապատիւ սուրբ Ծննդենէն Քրիստոսի: Եւ ի վերապատուեալ սուրբ Մըսրէ՝ յընծայմանէն Քրիստոսի: Եւ ի գերամեծար սուրբ այրէն: Եւ մեղսաքաւ/իչ սուրբ Յորդանանէն: Եւ ի սուրբ Թափօր լեռուն՝ յայլակերպութենէն Քրիստոսի: Եւ ի սուրբ Գող/գոթայ՝ խաչելութենէն Քրիստոսի: Եւ աստուածընկալ սուրբ գերեզմանէն Քրիստոսի: Եւ ի տիեզերալուր / սուրբ յարութենէն Քրիստոսի: Եւ ի վերաթռիչ սուրբ համբարձմանէն Քրիստոսի: Եւ ի սուրբ Վերնատունն՝ / ի գալստենէ Հոգոյն Սրբոյ: Եւ յամենաւրհնեալ յԱստուածամօր սուրբ գերեզմանէն: Եւ ի գերահրաշ սուրբ կափարիչ վիմէն: Եւ ի սուրբ բանտէ փրկչին Քրիստոսի

Աստուծոյ մերոյ: Եւ ի տեն/չալի Սուրբ Հրեշտակապետաց տաճարէն: Եւ յառաքելաշնորհ սուրբ աթոռոյ եղ/բօր Տեառն արդարոյն Յակոբայ: Եւ յաստուածարեալ սուրբ գլխադրէ առաքելոյն Յակոբայ՝ որդւոյն Զեբեդեա: Եւ սոցին սպասաւոր ի Տէր Մինաս Վարդապետէ, / Յորմէ ժամանեալ հասցէ գիր աւրհնութեան եւ նամակ պահպանութեան, շնորհք առա/քելական եւ աստուածային բազմապատիկ աւրհնութիւն եւ նախախնամական գթութիւն / ի վերայ կայսերապետ ի արքայանիստ մայրաքաղաքիդ Կոստանդնուպօլսոյ գետեղեալ / եւ գլխայ առեալ աստուածասէր եւ բարեպաշտօն հոգեւոր որդեկացդ մերոց՝ առ հասար/ակ համօրէն Քէրէստէճի վարպետներաց՝ անհանգիստ աշխատող եանաշմաներաց / եւ մշակաց, եւ առ հասարակ ամենեցուն՝ տանցն եւ ընտանեացն, որդոցն եւ դստերացն, զարմիցն եւ / զաւակացն, ընչիցն եւ ապրանացն, վարիցն եւ վաստակոցն, առիցն եւ տրիցն, խանութիցն եւ / քէրխանայիցն, եւ համայն սիրելեաց եւ բարեկամաց ձերոց ի Տէր Յիսուս խնդալ. ամէն: / Շնորհք ընդ ձեզ եւ խաղաղութիւն յԱստուծոյ Հօրէ եւ ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ եւ Հոգոյն Սրբոյ կենարարէ / եկեսցէ եւ լցուցէ օր ըստ օրէ առատապէս շնորհիւ իւրով: Աւրհնութեամբ Հօրն անեղականի, / սէր եւ գթութիւն խաչեցելոյն փրկողի եւ անեղակցի, ողորմութիւն առատահոս զեղմանց անեղի՝ / Հոգոյն Սրբոյ փառակցի՝ մաղթանօք տիրամօր կուսի եւ դշխոյի՝ հայցմամբ հրաբուռից / անմարմնական զօրացն եւ լուսեղինացն դասի, աղաչանօք ընտրելոց տեսանողացն եւ սր/բազանի առաքելոցն գնտի, պաղատանօք ամենամաքրից արեամբ ներկելոց նահատակացրն / խրմբից: Իջցեն առ ձեզ ծաւալմունք շնորհաց, տարածմունք պարգեւաց, հանճարք իմաստ/ից, հրաշք անճառից, տուրք քաղցրութեանց եւ բղիժմունք առատ ողորմութեանց, հեղումն ան/նուագից գթութեանց եւ խանդաղատմունք գորովալրից սիրոյ՝ պարգեւք հոսանից ծաւալ/մանց եւ աւրհնութիւն գետօրէն ոռոգմանց, շնորհաբաշխութիւն ճառագայթաձեւից փայլմանց եւ / հեղումն աննուագից երկնափայլութեանց, պայծառակեսցեն զունակութիւն մասանց հոգոյ / եւ մարմնոյ, անճառելի շնորհի եւ հարսնարան առագաստի, եւ երանութեան պսակացն / հաղորդի եւ մշտագլուարճ ցնծութեանն՝ ի լոյս կենացն ամէնի. ամէն:

Եւ ընդ սիրոյ օրհնութեանս ծանուցումն լիցի աստուածասէր հաւատացելոցս, քանզի մարգարէն Դաւիթ երանէ եւ աւրհնութիւն տայ արդարագործ եւ բարեսէր արանց, թէ որ զպտուղ իւր / ի ժամու տացէ եւ տերեւ նորա մի՝ թափեսցի (Սղմս. Ա. 3). եւ այլն: Արդ, զսոյն զայս ի մէջ ածելով՝ նարդեանս / կամիք գոհանալ եւ շնորհակալ լինել ի վերայ տրոց արդեանց առատութեանց եւ պտղոց բարեաց, / որ ի ձէնջ ընծայի կամաւոր զոհ եւ պտուղ երախայրեաց աստուածընկալ սուրբ գերեզմանին եւ / աստուածահոս տնօրինականացն Քրիստոսի, որ ամենայն տարւոջ յի-

շելով զպակասութիւնն հոգեւոր ծնողին ձեր/ոյ՝ իւրաքանչիւր ի ձէնջ ըստ չափու իւրում առաքէք կամաւոր ընծա եւ պարգեւ հատա/նելով ի հալալ վաստակոց ձերոց, որ եւ աստանօր անսխալ ունելով զնոյն առաքեալ էիք / զփայտեայ քէրէստէ՝ տախտակս բազումս՝ մեծ եւ փոքր, եւ այլ անօթ պիտանացու վանացս՝ / զորս զրով եւ զորս առանց զրի՝ առ ի շինութիւնն եւ ի պայծառութիւնն սրբոյ աթոռոյն, որ այն ամենայն լի եւ ան/պակաս եկն եւ եհաս ի սուրբ աթոռս: Զոր եւ մեր առեալ զհոգոյ բաժինն եւ զսիրոյ պտուղն / ձեր, մատուցաք առ ի պէտս կարեաց պակասութեան՝ հաստատութեան եւ ամրութեան սրբոյ աթոռոյս / Երուսաղէմի: Եւ համօրէն ի սմա դրան կեալ միաբան եղբարքք աղօթեմք եւ աղաչեմք զանկարօտն եւ զայցելուն ամենեցուն զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որ իջեալ յերկնից ի ստորին կողմ երկրի, այս ինքն՝ ի / սուրբ քաղաքս Երուսաղէմ, ընդ մեղաւորս բազմեցաւ եւ ընդ մաքսաւորս եկեր եւ արբ, եւ ընդ անօրէնս / համարեցաւ, եւ զնոսին գտեալ սրբեաց ի մեղաց եւ արդարացոյց ի պարտեաց եւ հարչարա/նօք խաչին եւ թաղմամբն եւ յարութեամբն՝ զբոլոր մեղանչական բնութիւնս սրբեալ մաքրազար/դեաց, նոյն նորոգօղն բնութեանց՝ սրբեալ մաքրեսցէ զձեզ ի հոգեկան եւ ի մարմնական մեղաց / եւ արասցէ զձեզ տուն եւ տաճար հաղորդութեամբ մարմնոյ եւ արեան իւրոյ սրբոյ: Եւ ոպէս պատա/րագս կամաւոր ընծայից զնախնեաց արդարոց՝ զԱբէլի, զՆոյի եւ զԱբրահամուն հա/ճեցաւ եւ զընծայս նուիրաց մոգուց թագաւորացն, եւ զլոմայս այրւոյն, եւ զխունկս իւղա/բերից կանանցն ընկալաւ, նոյն ընկալցի եւ ընդունելի արասցէ զնուէրս եւ զընծայս ողոր/մութեան ձերոյ՝ ի գանձանակ մեծի ողորմութեան ձերոյ, որպէս զխունկ նուիրաց ի հոտ անուշից, / պատարագ ընդունելի հաճոյ Աստուծոյ: Եւ տացէ ձեզ փոխարէն միոյն հարիւրապատիկ, հազա/րապատիկ եւ բիւրապատիկ աւրհնութիւնս շնորհաց եւ զվարձս բարեաց: Եւ որքան սուրբ / Երուսաղէմ չէն եւ պայծառ մնա, սաղմոսերգութիւնք, ժամք եւ պատարագք մատչին՝ առ հասա/րակ ձեզ եւ ձեր ննջեցելոցն մասն եւ բաժին պարգեւեսցին ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերմէ՝ աստ եւ ի հան/դերձելումն անզրաւ յաւիտենիւ. ամէն:

Գրեցաւ աւրհնութեան գիրս ի թվաբերութեանս հայոց ՌՃԽԹ. (1700), Մարտի ԼԱ. (31), պատկեր օր մեծի պասեքի / օրհնեալ յարութեանն Քրիստոսի, ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ, ի դուռն Սրբոյն Յակոբայ աթոռիս ամնայն հայոց:

## 2

Ս. ԷԶՄԻԱՍԻՆ

ՌՃՀԶ. - 1727

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Կարապետ Բ. Ունեցի կաթողիկոս ամենայն հայոց (1726-1729): ՀԱՍՅԷԱՏԷՐ՝ հաճի Պալի եւ իր ընտանիք: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ օրհնութիւն ի դիմաց յարգալի վերաբերմունքի:

ԹԵՐԹ՝ 1. ՀԳՐՈՒԹ՝ Բ. ԵՐԵԱՐ: ՆԻԻԹ՝ ԹՈՒԴԹ. ԵՐՈՒԿԱԿԱՆ, ԼՈՒՍԱԳ-  
ԺԵՐՈՒԴ: ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ՝ 32,2x21,5: ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ միասին (23,5x14,5). ձա-  
խից զոյգ, աջից մէկ կարմրով վերից վար սահմանագծուած, չորս սիւ-  
նակ-կտորով դրուած նաեւ 6,2 սմ լայնքի ձախ լուսանցը: ԳԻՐ՝ նոտրգիր:  
ՏՈՂ՝ 31 բուն մասը, 31 լուսանցային յաւելումը:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ վերին եզրին մոտ, կենտրոնում, կարմրով գծանկար  
թռչնագիր «է», նոյնպէս կարմրով գծանկար թռչնագիր նաեւ «Յ՛ի»  
սկսուածքը, շարադրանքից վեր, ձախ կողմում, «կաթողիկոս» բառի վե-  
րելը կարմրով գծանկար տաճար-եկեղեցի:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ բնագրի վերելը, կենտրոնում կարմրով վե-  
ցանկին կնքադրոշմ, վրան կապգրով. «է. ԿԱՐԱՊԵՏ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ.  
ՌԺՇԵ. (1726)»:

ՎԻՃԱԿ՝ բաւարար:

#### ԲՆԱԳԻՐԸ

Յիսուսի Քրիստոսի ծառայ Տէր Կարապետ կաթողիկոս / ամենայն  
Հայոց եւ պատրիարկ Վաղարշապատ/տու լուսակառոյց եւ տիրանկար  
սրբոյ առաքելա/կան աթոռոյ Սուրբ Էջմիածնի: Յոր եւ շնորհօք ամե/  
նագօր սուրբ Հոգւոյն ժամանեալ Հասցէ գիր օրհնութեան եւ աղօթք /  
պահպանութեան, շնորհք առաքելական եւ աստուածային բիւրապատիկ  
օրհնութիւնն ի վերայ սիրելի եւ Հոգեւոր որդեկիւր մերոյ եւ Հարազատի  
սրբոյ / աթոռոյ Հաճի Պալիիդ եւ Համայն բնտանեացդ եղելոցն, եւ դե-  
ռա/բոյս նորահաս չէլէպի որդւոցդ, եւ այլոց միակամ եւ Համախորհուրդ  
/ սիրելեացդ եւ բարեկամացդ, ազգացդ եւ ազանցդ, սեղանակցացդ եւ  
/ վայելողացն, եւ այլոց պաշտական սպասաւորողացն՝ մեծի եւ փոքու /  
խնդալ ի Տէր Յիսուս Քրիստոս եւ մնալ նոյն գերազարդ եւ պերճապա-  
տիւ շնորհիւն. ա[մէն]:

Շնորհք ընդ քեզ եւ սէր եւ գթութիւն, այցելութիւն եւ խաղաղութիւն,  
որ ի Համա/գոյ եւ Համապատիւ միասնական սուրբ Երրորդութեանն՝ Հօր  
եւ Որդւոյ եւ / Հոգւոյն Սրբոյ իջցէ եւ Հանգիցէ ի վերայ ձեր եւ երկնա-  
պարգեւ շնորհքն / եւ օրհնութիւնն զեղցի առատապէս եւ անհատաբար  
ի Հոգիս եւ ի մարսինս ձեր. ա[մէն]:

Եւ ընդ վերոյ գրեալ քաղցրածաւալ եւ շնորհամատոյց օրհնութեանս  
/ ծանիր, սիրելի եւ Հոգեւոր որդեա/կ իմ, Զի ահա յորմէ հետէ ելեալ  
եմք / ի փառաւորագոյն քաղաքէդ Ֆիզանդիոյ, ոչ եմք մոռացեալ զձեր  
սէրն / եւ զպատիւն եւ ընդունելութիւնն, որ ճշմարտագոյնս ունէիք եւ  
առնէիք առ / ծերութեանս մերում, եւ տակաւին եւս զնոյնն ունիք սէրն,  
զի երեւի յայտնա/պէս յաչս մեր յարժամ, եւ թէպէտ զձերն այսպէս,  
բայց զմերն եւս առա/ւել օր ըստ օրէ յաւելեալ բազմանայ, զոր եւ Տէրն  
Քրիստոս Հաստատուն եւ անխղի պահեսցէ: Եւ արդ, ահա սիրոյ նշան

եւ իբր թէ օրհնութեան պարգեւ / տօնլուխ մի ալ սօֆ վերարկացու ի վերայ Յակոբ աղային՝ հոգեւոր որդե/կին մերոյ, որպէս զմաշեակն սուրբ մարգարէին Եղիայի ի վերայ հոգեծին որդոյ / Եղիսէոսի, որ ի զգենուլն նորա հանգեաւ Հոգին ի վերայ նորա, եւ ըստ նոյն / սարասի ի զգենուլ այսմ ասուեղինի հանդերձիս, հանգիցէ շնորհքն / աստուածային ի վերայ մանկանս այստ, եւ խաղասցի Հոգի աստուածեղէն ի վերայ նորա, ընդ որս / եւ հովանացեալ կայասցի ի վերայ բոլոր յարկացդ, եւ բնակեալ համայն ընդ / քեւ եղելոց անձանցն, առ այսքան բաւեսցի, եւ շնորհ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի || ընդ քեզ լիցի, եւ որք ընդ քեզ են ամե/նեսին: Իսկ արդ, զյիսուսաւանդ ողջոյն / եւ օրհնութիւնն մատուցանեմ սիրելի որդե/կին մերոյ տիրացու Գրիգորին, ի դիպող / ժամու օրհնութեան գիր մի այնու գրելոց եմք՝ / եթէ հրամայեսցէ Տէր: Նա եւս օրհնութիւն մա/տուցանեմ չէլէպի որդեկացդ Յովանէսին, / Թովմասին, եւ Յակոբ աղային, զոր եւ հան/գիցէ ի վերայ իւրաքանչիւրոցն. եւ կրկին ողջ լե՛ր: || Զաստուածապարգեւ օրհնութիւնն / մատուցանեմ մահտեսի Տէր Սահակ / եւ Տէր Մատթէոս քահանայիցն. լուաք / որ խաղաղութեամբ են եկեալ. ուխտ / նոցա ընդունելի եղեցի, եւ Սաղեմացի / սապոնիցն մի՛ մոռանայցեն զմեզ / եւ օրհնեալ եղիցին ի Հօրէն լուսոյ: / Ողջոյն եւ օրհնութիւն մատուցանեմ / խնամի մահտեսի Յարութիւնին եւ իւր օրհնեալ որդւոցն: || Զփրկչաւանդ օրհնութիւն մատուցանեմ տիրացու Գրիգորի հօրն՝ մահտեսուոյն, զթրթմակն թող լնու: / Ահա արշիտիակոս Գրիգորին մօռ գօտի / մի ուղարկեցի. բարով վայելէ: / Զսօֆի յաւելեալն ի Յակոբ / աղայէն Թովմաս աղային / շնորհես, որ բարով / վայելեսցեն, եւ եղե/ցի շնորհաւոր: || Գրեցեալ եղեւ ՌՃՀԶ. (1727) թվին / եւ ամսեանս Յուլիսի ԻԶ. (26), օրն, / ի Սուրբ Աստուածածնա վանս, որ ի Գաղատիա:

## 3

Ա. ԷԶՄԻԱԾԻՆ

ՌՃՀԷ. ~ 1728

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Կարապետ Բ. Ունեցի կաթողիկոս եմենայն հայոց (1726-1729): ՀԱՍՑԷԱՏԷՐ՝ Իգմիւռնիոյ առաջնորդ Մինաս աստուածաբանութեան վարդապետ: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ Գաղատիոյ առաջնորդ Մօսէս վարդապետին նշանակել է Զմիւռնիայի նուիրակ:

ԹԵՐԹ՝ 1. չգրուած՝ բ. երեսը: ՆԻԻԹ՝ թուղթ. եւրոպական, լուսադծերով: ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 33,4x22,5: ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասին (21,7x16,5). ձախ եզրը սահմանագծուած ծալելով: ԳԻՐ՝ նոտրգիր: ՏՈՂ՝ 32, վերջին երեքը 6 սմ լայնքի ձախ լուսանցում:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ վերին եզրին մօտ, կենտրոնում, կարմրով գծանկար

Թռչնադիր «է», նոյնպէս կարմրով դծանկար Թռչնադիր նաեւ «Յ''ի» սկսուածքը, շարադրանքից վեր, ձախ կողմում, «կաթողիկոս» բառի վերեւ կարմրով դծանկար տաճար-եկեղեցի:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ բնադրի վերեւ, կենտրոնում կարմրով վեցանկիւն կնքադրոշմ, վրան կապղրով. «է. ԿԱՐԱՊԵՏ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ». վերի եւ վարի ազատ մնացած տեղերում զարդադէք:

ՎԻՃԱԿ՝ բաւարար:

#### ԲՆԱԳԻՐԸ

ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԾԱՌԱՅ ՏԷՐ ԿԱՐԱՊԵՏ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ /Հայոց եւ պատրիարդ Վաղարշապատու լուսակառոյց եւ տիրանկար մեծի սրբոյ դերակայ եւ դերահռչակ աթոռոյս էջմիածնի: / Յորմէ սիրով եւ օրհնութեամբ ծանի՛ր, սիրելի եւ հարազատ հոգեւոր / որդեակ իմ եւ յիշմիւնիոյ առաջնորդ Մինաս աստուածաբանութեան վարդապետ: Ահա / մեզ նուիրակ կարդեցաք օրհնեալ քաղաքիդ յիշմիւնիոյ եւ բոլոր վիճակի դորին. / Եւ սրբալոյս մեռոնն աստուածադործ հանդերձ օրհնութեան նամակաւ առաքեցաք ի / ձեռն սիրելի որդեկին իմոյ՝ Գաղատիոյ առաջնորդ Մօսէս աստուածաբանութեան վարդապետին, / Որ եւ նովաւ Տէրամբ ժամանիլ ի քեզ, զի մի՛ առաւել ծանրութիւն եւ բեռն լիցի քեզ: Ուստի / դրեմ եւ պատուիրեմ անդրանկապատիւ որդւոյդ, զի ի ժամանին առ քեզ՝ պարտիս / փութով դործ ի ձեռն ածել եւ մեզ յառաջադոյն քան զդործ նուիրակութեանդ մէկ / Ռ. մառչիլ հաւատարիմ մարդով հասուցանել, որպէս եւ հնարն է եւ կամիս, զի կարի մեծի նեղութեան եւ պակասութեան կայ սուրբ Տունս վասն առաւելութեան պարտուցս, զի նորն ի վերայ հնոյն բարդեցաւ, / քանզի յօրէ յորմէ հետէ մտեալ եմք աստ, արդ, դրէթէ Ժ., ԺԵ. քիսայ միայն այլասեռից / տուեալ կամք՝ թէ՛ ի զուր եւ թէ՛ ըստ տեղւոյն, զոր եւ դրելն անպատշաճ վարկանեմ, եւ / մանաւանդ ի յեկելոց իմասջիւր՝ ընդ այլ ամենայն իրաց հարկաւորաց: Նա եւ սակս լուսահողի / Եղեքաճորցի Դաւթի ձ. եւ Ե. (105) թումանի կտակի եւ թամասուկի կողմանէն, որ յառաջմէ սուրա/թրն եւս ետու քեզ, եւ դու դրեալ էիր, թէ ասլն եւս յղեա՛, այս անպատշաճ համարեցին / միաբանք սրբոյ տանս, եւ իւրեանք իսկ վասն այս դրեալ են քեզ, առ այս ի նոցա դրոյն իմա՛՝ որ/պիսութիւն բանից, եւ որպէս վայել է քաջամիտ խոհեմութեանդ եւ հարազատութեան, այնպէս արա՛ / խորհրդով եւ բանիւք յայդր եղելոց վաճառականաց, եւ մեզ ամենայնիւ ընդունելի է: / Եւ մանաւանդ այդ Քանաքեռցի Անտօնի որդի Իսրայէլի բանդ, զոր եւ նորին ե/րեսն եւս առեալ յղեցաք քեզ՝ այս երկու բանիցս հողալոյն որպէս եւ իցէ / շուտով ջատադով լիցիս առ ի կատարումն, եւ մի՛ մոռանայցես զառամեալ ծերունիս եւ ցա/ւալի սուրբ Մայրս քո, զի եթէ այսմ սարասի յամեսցին վիշտք մեծի Տանս՝ երկ[ն] չիմ, թէ / ընդ կենաց իմոց վճարի եւ

փառազարդութիւնն սորին: Վասն որոյ պարտիս այժմ եւ միշտ ան/մոռաց յիշմամբ եւ արդեամբք վշտակից եւ օգնական լինելն: Որ եւ Տէրն տերանց / յամենայն ժամ օգնական լիցի քեզ յամենայն ընթացս քո ի բարին, եւ որք ընդ քեզդ ես. ամէն:

Առ դրան Սուրբ Էջմիածնի ՌՃՀԷ. (1728), Մայիսի Ժ. գրեցաւ:

Աբրօզատէ աղայոցն եւ Ալէքսան չէլէպոյն եւ յարեւելեան վաճառականացն / եւ առհասարակ ամենայն եկեղեցականաց եւ ժողովրդականաց ողջոյն եւ օրհնութիւնն / Քրիստոսի մատուցանեմք համայն ընդ քեւ հովանացելովք, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս. ամէն:

#### 4

ՈՒԶՔԻԼԻՍԱ (Էջմիածնի<sup>6</sup>)

ՌՃՀԷ. ~ 1729

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Կարապետ Բ. Ունեցի կաթողիկոս ամենայն հայոց (1726-1729): ՀԱՍՅԷԱՏԷՐ՝ Ապտուլ Ղափուլ բէկ: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ պէտք է պատ-  
ժել ոմն Յովասափ երէցի, որ կաթողիկացել է:

ԹԵՐԹ՝ 1. չգրուած՝ բ. երեսը: ՆԻԻԹ՝ թուղթ. եւրոպական, լուսադ-  
ծերով: ՄԵԾՈՒԹԻՆ՝ 28,2x17,1: ԳՐՈՒԹԻՆ՝ միասիւն (19,5x12). գրա-  
դաշտը սահմանուած ծալումներով: ԳԻՐ՝ նոտրգիր: ՏՈՂ՝ 28:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ առաջին՝ «Ա» տառը թռչնագիր, կարմրով եւ դեղի-  
նով, նոյն գոյներով «կաթողիկոսէ» բառի վերեւը նկարուած եկեղե-  
ցի-խորան:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ ստարին լուսանցի աջ անկիւնում կարմրով  
կլոր՝ 3,9 սմ տրամագծով կնքադրոշմ, որի եզրին շուրջանակի՝ «Է. ՇՆՈՐ-  
ՀՕՔՆ Ա՝Յ ԿԱՐԱՊԵՏ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ Ա՝Մ ՀԱՅՈՅ ԹԻՎ ՌՃՀԵ.»:

ՎԻՃԱԿ՝ բաւարար:

#### ԲՆԱԳԻՐԸ

Է. Թագաւորն / Ապտուլ Ղափուլ բէկիդ

Ըստ յայտնաբերուած Եր. Կարապետի կաթողիկոսի / աւագ քահանայի մալում-  
է-յայդնի լինի որով/վաթիւս վէ սատէթիւս վերոյ գրեցեալ / ,, ,, ,, զի տեղդ քո  
օրհնեալ երկր/իդ գիւղի միոջ ոմն Յովասափ անուն երէց խոտորեալ եւ  
/ բաժանեալ օրինաց մերոց եւ լեալ լօթուան հերձուածօղ / Ֆռանկ, եւ  
բազում միամիտ ժողովուրդսն մոլորեցուցեալ եւ դարձուցեալ յօրինաց  
մերոց ի չարաչար հերձու/ածսն իւր, վասն որոյ մեք զինքն չարաչար բա-  
նիւ աֆօրիդ / արարաք, որ այլքն տեսեալ խրատեսցին, եւ ինքն դայցէ  
/ տեղս հրամանաւ քո եւ առցէ ըստ արժանոյն պատիւ, / եթէ ոչ դայցէ՝  
զինքն ըմբռնեալ, զամենայն ինչս իւր առցես / ի ձեռանէ իւրմէ, մեծաւ  
պատժեօք պատժեալ վարես/ցես յերկրէ քումմէ, զի մեծի Ալի Օսմանի ,,  
,, ,, հրա/մանին դէմ է դորա արարմունքն, որպէս վայել է իմաստութեան

/ Հրամանուցող՝ այնպէս արասցես: Բայց այնպէս խաղք եւ / խայտառակ անես՝ որ բազմաց խորատ լինի, զի մի՛ ամենեքեան / Համարձակեալ զնոյն առնիցեն: Տէր Աստուած տացէ Հրամանուցող կեանս երկարս, որդւովք եւ դստերօք զքեզ զարդա/րեսցէ, եւ զքեզ ի վերայ օծախիդ քո Հաստատ պահեսցէ, / եւ ընդ ձեռամբ քո եղելոցն Հնազանդութիւն տացէ, / որ միամտութեամբ ծառայեսցեն քեզ զամենայն աւուրս կե/նաց իւրեանց. ամէն: Գրեցաւ ՌՃՀԸ. (1729) Թուին մերոյ / Մայիս ամսոյ Դ., ի դրան / Ուշքիլի/սու:

## 5

## ՊԱՏՃԷՆ

[ԷԶՄԻԱՄԻՆ]

ՌՃԶԳ. - 1734

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Աբրահամ Գ. Կրետացի կաթողիկոս ամենայն Հայոց (1734-1737): ՀԱՍՑԷԱՏԷՐ՝ կեսարահայութիւն: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ Սարգիս վարդապետին բարձրացրել է արքեպիսկոպոսութեան եւ նշանակել Կեսարիայի Հայոց առաջնորդ:

ԹԵՐԹ՝ 3. ՀԳՐՈՒԹ՝ 3բ: ՆԻԻԹ՝ Թուղթ. եւրոպական, լուսադրոշմով եւ լուսագծերով: ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ՝ 36,5x25,2: ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ միասիւն (31,3-33x22): ԳԻՐ՝ նոտրդիր: ՏՈՂ՝ 39, 41 (Հայերէնը), 36, 39 եւ 14 (լատիներէնը):

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ Հունի. 1ա՝ վերը գծուած շրջանակ, մէջը՝ «Տեղի կնքոյ»:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ 3բ փակցուած թերթիկի վրայ. «Պատճէն եպիսկոպոսական վկայականի կամ կոնդակի Սարգիս վարդապետի Կոստանդնուպոլսեցւոյ Արհիեպիսկոպոսի մեծին Կեսարիոյ: Տուեալ յէջմիածին, յամին 1733: Հանդերձ լատին թարգմանութեամբ»:

ՎԻՃԱԿ՝ բաւարար:

## ԲՆԱԳԻՐԸ

Յամին Հազար եօթն Հարիւր եւ երեսուներորդ երրորդի Համարողութեան ըստ մեզ մարդացելոյ Բանին, եւ ի Հազար Հարիւր ութսներորդ երկրորդի (1733) Թուահաշուութեանս ազինս արամենի, նամսեանն Նոյեմբերի (ըստ Հռոմայեցւոց) երկուց տասանց եւ մու Հնգից, եւ ըստ Հայազնեայցս ի Տրէի տասն եւ եօթն, ես՝ Յիսուսի Քրիստոսի ծառայ եւ կենսատու Աւետարանի նորին պաշտօնեայ Տէր Աբրահամ ամենայն Հայոց կաթողիկոս, աթոռակալ սրբոյն Թադէոսի առաքելոյն եւ Հօրն մերոյ սրբոյ Գրիգորի Լուսաւորչին, եւ տեղապահ երկնահանգէտ եւ քրիստոսանկար զահին անպարտելոյ Սրբոյ Էջմիածնին, որ եւ տեղեալ եմ ի բաւրեվայել կղզւոյն Կրիտու, եւ աշակերտ մեծի Յովսեփայ աստուածաբան վարդապետի ի Տէր Հանգուցելոյ՝

Շնորհիվ եւ ողորմութեամբ բարեխնամօղ Տեառն Յիսուսի եւ Հաճութեամբ ամենասուրբ Հոգւոյն ճշմարտի, ըստ խնդրոյ ամենայն ժողովրդեան եւ Համայն քահանայից եւ իշխանաց մեծին Կեսարիոյ, նաեւ ըստ յօժարական կամաց եւ Հաւանութեան բազմերջանիկ եւ մեծի պատիարգին Կոստանդնուպօլսոյ Տէր Յովհաննէս աստուածաբան եւ գերահանձար եղբօր մերոյ, զիւր Հոգեանունդ եւ սիրագուն որդեակն եւ ի մանկութենէ աշակերտեալն զՏէր Սարգիս վարդապետն, զվարժն ի գիտութիւնս աստուածաբանականս եւ զհմուտն ի մակացութիւնս սոփիսթականս (զոր փորձիլ իսկ գիտեմք) բարձրացուցաք ի գերապատիւ աստիճան արհիեպիսկոպոսութեան՝ ի վերայ մեծի աթոռոյն սրբոյն Ղեւոնդեայ, որ ի Կապպադովկացոց Կեսարիայ, եւ Հոգաբարձու եւ այցելու սրբոյն Յովհաննու Մկրտչի գամբարանին եւ նորին հրաշագործ նշխարաց, եւ այլ պէսպէս սրբազնութեանց, որք անդ կան Հաւաքեալ՝ ի պահպանութիւն եւ ի պարծանս ազգիս մերում: Վասն որոյ գիտելով եւ ականատես ելով իմ, թէ որքան թախանձանօք եւ ժտանօք խնդրեցին կեսարեան իշխանք ի մեծապատիւ եղբօրէն իմմէ զիւր Հոգեանունդ Սարգիս վարդապետն, եւ եւս թէ որպէս արդ եւ մահասար գրեալ յղեցին ի սուրբն Սաղիմ՝ առ սրօքէակենցաղ պատրիարգն արթուն [=Գրիգոր] անուն, գրելով նմա թէ՝ Մեք բնաւքս մեծաւ խնդրանօք միշտ խնդրեմք ի քո հարազատ եղբայր բուզանդեան պատրիարգէն, զի տացէ երկրիս մերոյ առաջնորդ զիւր սիրագուն որդի Սարգիս վարդապետն, սակայն նա ոչ բնաւ լսէ մեզ առ ի տալ: Եւ թէ նա եւս որպէս հարկաւորեալ գրեաց ի Սաղիմայ առ ի կատարել զխնդիրս նոցին, ուստի յորժամ հարկաւորեցաւ ի մեծապատիւ եղբօրէն իւրմէ առ ի տալ նոցա առաջնորդ զվերոգրեցեալ Սարգիս վարդապետն, յայնժամ կամեցաւ յղել զնա ի սուրբ գահս՝ առ ի բարձրանել ի պատիւ եպիսկոպոսութեան ի վերայ մեծի աթոռոյն սրբոյն Ղեւոնդեայ, մեծագոյն ընծայիւք: Քանզի ի հալալ արգեանց իւրոց ետ կերտել մին զուտ ոսկեայ սկիհ՝ զմրուխտապատ եւ յակնթակուռ մինչեւ ցտասն քիսէ՝ յիշատակ Սրբոյ Էջմիածնին: Եւ յորժամ ես եւս Աբրահամ ամենայն հայոց կաթողիկոս գեռեւս էի ի Կոստանդնուպօլիս եւ հանգերձեալ էի գալ ի Սուրբ Էջմիածին՝ առ ի յերկրպագութիւն սրբոյ իջման տեղւոյն, Ուստի ի հանգիպիլ այսմ պատշաճաւորութեան եւ գիպողութեանս սրբազան պատրիարգն Կոստանդինու վերոգրեցեալն յանձնեաց առ իս զիւր սիրագուն որդեակն, զի իբր իւր փոխան հայր լինելով, ի Սուրբ Էջմիածին հրամանաւ իւրով տայցեմ ձեռնադրել արհիեպիսկոպոս ի վերայ բոլոր Կեսարիոյ: Սակայն իրաւի անհնար է ստիլ նախասահանութեանն Աստուծոյ, զի անգեղջք են կոչումն Աստուծոյ: Քանզի ի գալ եւ ի հասանիլ մեր ի Սուրբ Աթոռս՝ հանգեաւ առ Քրիստոս նախ քան զմեզ յառաջ՝ մեր անուանակից լուսահոգի Աբրահամ սրբազան կաթողիկոսն, եւ մերս նուաս-

տուլթիւն կամակցութեամբ եւ ընտրութեամբ ամենից եւ հաճութեամբ ամենասուրբ Հոգւոյն ճշմարտի կոչեցաւ ի պատիւ ծայրագոյն քահանայապետութեան ի հայոց համարողութեան հազար հարիւր ութսուն եւ երեք (1734) եւ ի Նոյեմբերի քսան եւ չորս: Իսկոյն յետ օծեցման իմ միւսում աւուր ի նոյն Նոյեմբերի ամսոյ քսան եւ հինգն, յաւուր տօնի Յուլիանեայ եւ Վասիլուհույ, ի մէջ արփիադիտակ սրբանոցի Սրբոյ Էջմիածնին, ի յաւագ խորանումն, ի ներկայութեան ամենից եպիսկոպոսաց եւ յոգնակուտակ ժողովրդոց բարձրացուցի ի գերապատիւ աստիճան արհիեպիսկոպոսութեան զՏէր Սարգիս աստուածաբան վարդապետն ի վերայ բոլոր Կեսարիոյ, առնելով զնա միայն անդրանիկ իմոյ ձեռնադրութեան: Եւ ի ժամ սրբոյ օծմանն իւրոյ, ի մէջ այն սարսափելի ատենին, ի ներկայութեան բազմագունից եպիսկոպոսաց եւ ժողովրդոց պսակաւորեցի զնա նորագոյն մականունութեամբ, ըստ արդեանցն եւ ըստ արժանաւորութեան, կոչելով զնա Սարգիս Շնորհալի /1բ/ վասն շնորհաբուզիս եւ յորդառատ քարողութեանն եւ այլոց արդեանց, զոր փորձիւ իսկ գիտեմք, նա եւ յայտ է ամենայն ումեք: Վասն որոյ յայտնի լիցի ձեզ ամենայն հայկական տոհմից, որք ի գաւառս, ի քաղաքս, յաւանս եւ ի գիւղօրեայս կայք բնակեալք: Աստուածաբան եւ բացատրօզ խորոց խորհրդոց Տպ (°) վարդապետաց, արթուն ակամբ դիտօզ պանծալի եպիսկոպոսաց, սրբանուէր եւ երկնահրաւէր քահանայից, ուղղաշաւիղ եւ համեստակենցազ սարկաւազաց, բարձօզ խաչին եւ քրիստոսազգեաց կրօնաւորաց եւ ամենայն տեառնավիճակ պաշտօնէից եւ եկեղեցական լրմանց, նաեւ արագասագեղուն եւ գոյիւք յոգնաբեղուն փարթամաց, ճարտարաբան եւ ատենախօս մեղիքներաց, հաւատարիմ եւ իրաւադատ տանուտէրանց, հանճարաշահ եւ իմաստուն վաճառականաց, վայելչակերտ եւ ազնուամեծար արուեստաւորաց, ուղղակիւ եւ նոյնաչափ վաճառողաց, քիւրտ ընդ երես եւ վաստակամեծ հոգադործաց, ծագկեալ ալեօք եւ փառազարդ ծերոց, պարկեշտրնթաց եւ ուղղաբնաց երիտասարդաց, կատարունամիտ եւ հպատակաբարոյ մանկանց, երկիւղազարդ եւ համեստացոյց կանանց, եւ առհասարակ ամենայնի, ի զանազան իրս հետեւելոց եւ ի պէսպէս գործառնութիւնս ընթացողաց, ըստ իւրաքանչիւր խորթակաց եւ կարի, եւ ըստ աստիճանի հաւատացելոց ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս Աստուածն ամենայնի, ազանց եւ սեռից արամենականաց հայկազունեաց, քանզի որպէս երկնային իմացական քահանայապետութեանցն կարգք, որք են եռ երրեակ քահանայապետութիւնք, ունին (ըստ սրբոյն Դիոնիսեայ) զառաջին, զմիջին եւ զվերջին, զի որովհետեւ սրբազան կարգ վերաձայնին, ի հարկէ պարտին ունիլ զառաջին, զմիջին եւ զվերջին: Որոց առաջինքն միջնոցն, եւ միջինքն վերջնոցն մատակարարեալ հազորդեն զաստուածային լուսափայլութիւնն: Որպէս յայտնաբանօրէն աստուածաբանէ գա-

գալթն աստուածաբանից ի դիրս Երկնային քահանայապետութեանցն: Եւ նմանապէս եւս որպէս օրէն է աշխարհիս, զի իշխանութիւնք մարմնաւորք անգրանցանեն ի հարց առ որդիս: Եւ եւս որպէս յայտնապէս տեսանեմք ի յանսդալ կարգս գործոյ բնութեան, զի վերինքն եւ պարզքն ներազդեն ի ստորնայինս եւ ի բաղադրեալս՝ զներգործութիւնս գոյացականս: Ըստ այսց օրինի եւ յաւէտագունիւ եւս կարգաւորութեամբ ի սրբազան եկեղեցւոյ Համանկատի սփռումն եւ տարածումն լուսափայլութեանց եւ շնորհաց Աստուծոյ ի վերնագունից առ ստորնագոյնս՝ իբր թէ ի գլխոյն առ ստորագրեալ անգամս վերահեղեալ ըստ արքունի քնարերգութիւն. Որպէս իւղ զի իջանէ ի գլուխ եւ ի մորուան Ահարօնի, եւ ի մօրուացն իջանէ ի գրապանս զգեստու նորա, որ եւ յայտնագոյն իսկ երեւի, զի ըստ բաղապետութեան երկնաւորացն եւ մերս եկեղեցական կարողապետութեան կարգ եւ նոյն նշոյլք ճառագայթեալ երեւի յերկնաւոր քահանայապետութիւնս սրբազնապետութիւն ներմարմնաւորութեամբ Որդւոյն միածնի, որով եւ գրեթէ գեր երկնապանծ գտաւ մերս զինուորեցեալ եկեղեցւոյ կարգապետութիւնն, զի ըստ առաքելոյն Պօղոսի յեկեղեցւոյ ուսան զբազմապատիկ զիմաստութիւն, որ եւ յաւէտագոյն տարածումն ի Քրիստոսէ սկզբնաւորեալ մինչեւ ցայսօր եւ ցյաւիտենից վախճանն ներգործի յամենայն ազգս քրիստոնէից աւանգօրէն պարգեւմամբ միմեանց, ըստ կարգի յառաջացելոց արժանաւորութիւն աստիճանի եւ պատուոյ՝ ի վեհագոյն գլխոյ անտի սկսեալ մինչեւ ի հոսկ սպասաւորսն: Արդ, վասն որոյ վերջապէս կրկին զայս ծանիք ամենեքին, զի զբաղձալի եւ զբազում երկամբ ծնեալ զաւակն՝ պատրիարգ եղբօրս մերոյ զՏէր Սարգիս Շնորհալի վարդապետն սրբազնագործեցաք ի կարգս եպիսկոպոսութեան եւ եգաք իբրեւ զճրագ ի վերայ աշտանակի սրբոյ եկեղեցւոյ՝ լուսատու լինիլ ամենեցուն՝ ոյք կարօտին, եւ առաջնորդել՝ որոց պիտոյանայ, իւրատել զստահակս, յուղղութիւն ածել զյանցաւորս, յանգիմանել զոչ եկեալսն յօրէնս Տեառն, հաստատել զգալթակղեալսն, կանգնել զգլորեալսն, եւ որ ինչ վայել է պաշտօնին իւրոյ, առնել առանց երկիւղի եւ ձանձրանալոյ: Մի՛ ոք իցէ որ սմա հակառակ կայցէ կամ ընդգիմակ երեւեսցի, զի գէպ ի սա հակառակօղքն մեզ եւ Քրիստոսի հրամանին են հակառակ, կապեալքն ի սմանէ կապեալ, եւ արձակեալքն՝ արձակեալ: Ըստ Քրիստոսի պատուիրանին պատուեսցի եւ ընկալցի յամենեցունց իբրեւ զպաշտօնեայ Քրիստոսի եւ սիրեսցի որպէս զծառայ նորա, զի արժանի է մշակն վարձու իւրում, իսկ սա մշակ երկնաւորին է, ապա ուրեմն առաւելաբար պարտի ընդունիլ, ըստ որում վայել է երկնաւորին: Որպէսզի գուք ի պարտուց զերծանիցիք, եւ սա ըստ քանքարաշահ ծառայիցն պսակի ձեօք հանգերձ, մշակ առանց ամօթոյ գտեալ, ասելով ցՏէրն. Ահա ես եւ մանկունք իմ, զորս ետուր ցիս: Ուստի եւ լսիցէ զերանագմայլ բար-

բառան, թէ Մո'ւտ յուրախութիւն Տեառն քոյ, ժառանգելով զանդրաւ երջանկութիւնն որ ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր [մեր] ///

Ծնթ. Հայերէն այս «բնագր»ից պակասում է զուտ փառաբանական աւարտի 1 կամ 2 երկու տողը, որ լատիններէն «Թարգմանութեան» մէջ այսպէս է. «Deo nostro, qui est benedictus a cunctis existensibus, et ab omnibus ensibus sempiterna glorificatione in secula seculorum amen» եւ որի վերջում կայ 4 տողանոց հետեւեալ ծանուցումը. «Scripta est haec Eppatus testimonialis Littera in supereminensi solio omnium armenorum Ecimiazin nuncupaso, Anno servasorij nostri 1733»: Հայերէնը 1<sup>1</sup> 1ին թերթն է եւ ըստ երեւոյթին զոյգ չի ունեցել, լատիններէնը երկծալ զոյգ թէրթ է (2ա-3բ), երկրորդի վրայ (3ա) «Թարգմանութեան» աւարտի 10 տող է եւ վերը բերուած ծանուցումը, մնացածը չգրուած է: Բառապաշարով դատելով, թւում է՝ Թարգմանութիւնը հայերէնն է, բնագիրը՝ լատիններէնը:

## 6

Ս. ԷԶՄԻԱԾԻՆ

ՌՃՂԷ. ~ 1748

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Պետրոս Հռոմկլայեցի կաթողիկոս ամենայն հայոց (1748. յունուար-հոկտեմբեր): ՀԱՍՑԷԱՏԷՐ՝ Ալթուն եւ Պօղոս աղայք: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ Ղաղար Զահկեցու «չնորհիւ» էջմիածնի կողոպտեալ եւ խեղճ վիճակը:

ԹԵՐԹ՝ 1. չգրուած՝ բ. երեսը: ՆԻԻԹ՝ թողթ. եւրոպական, լուսադրոշմով եւ լուսագծերով: ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ՝ 33,6x22: ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ միասին (24,5x15,2). երկու կողմից կարմրով սահմանագծուած: ԳԻՐ՝ նոտրգիր: ՏՈՂ՝ 42. վերջին 7ր ձախ՝ 5,5 սմ լայնքի լուսանցում:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ «Յ՛Ի» սկիզբը, պատիւի նշանով հանդերձ, գեղեցիկ թռչնազրեր եւ բուսադարձեր, որպիսին է նաեւ կնքազրոշմի վերեւը գրուած՝ «Է»ն, «կաթողիկոս» բառի վրայ կանոնաւոր նկարուած եկեղեցի-խորան (գոյները՝ կարմիր, կապոյտ, կանաչ, գեղին):

ԿՆՔԱԿՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ վերին եզրից 2,5 սմ ցած, գրադաշտի կենտրոնի ուղղութեամբ, 3,3 սմ տրամագծով կարմիր դրոշմ, շուրջանակի՝ «ՇՆՈՐՀԻԻՆ Ա՛Յ Տ՛Ր ՊԵՏՐՈՍ ՀՅՐԱՊՏ Ա՛Մ ՀԱՅ ՌՃՂԷ.» (1748): 4 մմ լայնքի յաջորդ շրջանակի մէջ գծադարձեր, իսկ կենտրոնի շրջանի մէջ պատկեր՝ «Յ՛Ս Ք՛Ս» մակագրութեամբ:

ՎԻՃԱԿ՝ բաւարար, նախկինում ծալուած տեղերում գրերը մաշուած, 4 տեղ եղերքը պատռուած, սակայն բնագիրն ամբողջական է:

ԲՆԱԳԻՐԸ

ՅԻՍՈՒՍԻՒՐԵՒԿՈՒՆ ԶԱՄԱՅ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍ ՀԱՐՈՂԵՆԱ / ամենայն հայոց եւ ծայրագոյն պատրիարք Վաղարշապատու / եկեղեցոյս Քրիստոսի եւ տիեղերականի սրբոյ եւ մեծի աթոռոյս էջմիածնի:

Յորմէ ժամանեցի թուղթ սիրոյ, ողջունի եւ օրհնութեան եւ / նամակ պահպանութեան, շնոհք առաքելական եւ աստուածային բազմապատիկ օրհնութիւնն եւ նախախնամական գթութիւնն ի վերայ պարոն Ալթուն եւ Պօղոս ազնիւ աղայ/իցդ եւ իսկաբուն նազելեացդ իմոց, աստուածապահ տանց եւ բնակութեանց ձերոց, Քրիստոսիւ ծաղկեալ որդւոց / եւ դասերաց ձերոց եւ ի Հոգւոյն Սրբոյ բարգաւաճեալ ազգաց եւ ընդանեաց ձերոց, ընչից եւ ապրանաց ձերոց խնդալ ի Տէր:

Շնորհք, սէր եւ խաղաղութն յԱստուծոյ Հօրէ ամենակալէ եւ ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ եւ ի Սրբոյ Հոգւոյն կենարարէ եւ յառատածաւալ պարգեւատուէ իջցէ եւ հանգիցէ ի վերայ ձեր, եկեացէ / եւ բնակեացի առ ձեզ իբրեւ զյորձանս գետոց եւ որպէս զվտակս աղբերաց յար եւ միշտ. ամէն:

Օրհնութիւն Հօր, պահպանութիւն Որդւոյ եւ նախախնամութիւն ամենագոր Սուրբ Հոգւոյն եղիցի ի վերայ ձեր / եւ լցուցէ փառօք եւ պատօք, եւ արգասալիր ճոխութեամբ, իբրեւ զորթս եւ զոստս սաղարթա/խիթ եւ պտղալից դրախտ տնկեալ ի զնացս Հոգւոյն վտակաց, մնալ խաղաղ կենօք. ամէն:

Եւ ընդ շնորհազեղուն օրհնութեան եւ ողջունառաք գրոյս յայտ լիցի սիրելեացդ իմոց եւ հոգեւոր զաւակացդ մօրս հաւատոյ Սրբոյն Էջմիածնի վասն անցելոց իրաց Սրբոյ Աթոռոյս եւ աթոռաքակին, թէ զինչ չարիք եւ զորքան աւերումն եւ քանդումն արարեալ է Սրբոյ եւ մեծի Գահիս, / զոր յառաջագոյն լուեալ էք բազում անգամ, իսկ այժմ որ վերստին եկեալ է, իմանալով թէ ոչ կարէ վայելել եւ նստիլ, իսպառ դատարկացուցեալ եւ մերկացուցեալ է զմայրս մեր, զորքան ամփոփեալ ինչք / գոն եղեր, զամէնն հանեալ, ցիր եւ ցան արարեալ, կորուսեալ է, եւ փլչելոյ գիւղն է յղեալ՝ առ / յեղբարսն իւր, եւ յորժամ մեք մտաք ի սուրբ Աթոռն, տեսաք որ մէկ փողի եւ մէկ կտոր կարկատանի նշմարանք ոչ գոյր, միայն թէ եկեղեցական քանի մի զարդ, այն այլ Նատիր շահին յետ դրկածն է, եւ այլ ինչք / ոչ գոն: Եթէ մէկ տարի եւս նստեալ լինէր, թիլ թէ Աթոռի քարերն եւ շինուածք հնոց նախնեացն / այլ կու քակէ եղեր՝ ըստ վկայութեան բոլոր միաբանից եւ երկրացոց, զի միշտ ասացեալն այս է եղեր / թէ՝ Կաթուղիկէի խաչն եւս կու իջուցանեմ, եւ եկեղեցին ձիոյ թաւախանայ շինել կուտամ, եւ իմ ասացեալն / եւ խօսքս գլուխ կու տանեմ. եւ այլ բազում բանք ի միաբանից մանսարականի գրէն կարէք իմանալ, զինչ / եւ իցէ սուրբ տունն շատ խղճութեան միջի է, պակասութիւնն անթիւ, չքաւորութիւնն յոլով, աղքատութիւնն անպատմելի, Տէր Աստուած ինքն այց արասցէ սրբոյ տանն իւրոյ, զի այսպիսի դառն ժամանակիս ակամայ կամօք / եւ բռնութեամբ այս փորձութիւնն իմ գլուխն բերին, եւ ի ներքոյ ծանր եւ անտանելի լծոյ արկին, զոր ոչ էի / ես արժան այս դժուարին գոր-

ծոյս, եւ ոչ էր իմ կար, սակայն վասն իմ անարժանութեանս եւ բազմազան մեղացս / այսպէս եղեւ, զինչ ասեմ՝ փառք Աստուծոյ, կամք Տեառն օրհնեալ է միշտ եւ օրհնեալ եղիցի: Խնդրեմ ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, / որ իւր ամէնօրհնեալ անարատ ծնողին մաղթանօքն եւ խնկանուէր հայցուածովք լուսատուին մերոյ սրբոյն / Գրիգորի եւ շնորհիւ միածնաիջի տեղոյս, եւ մաքրափայլ աղօթիւք ձերովք մի՛ ամաչեցուցէ զմեզ / ի մէջ ազգիս հայոց, եւ ի ներքոյ պատկառանաց մի՛ թողցէ զանարժան մեղապարտս, եւ այցելութեամբն / իւրով այց արասցէ մեզ եւ սարսափելի Սրբոյ Աթոռոյս, եւ սորին շնորհիւն ձեզ եւ բոլոր ազգիս || Հայկազեան սեռիս ողորմեսցի եւ աննիազ գթութեամբն իւրով գթասցի. ամէն: Արգ, խնդրի ի սիրելութենէ ձերմէ որ մեզ / եւ Սրբոյ Գահիս օգնական եւ ձեռնտու, թեւ եւ թիկունք լինիցիք յամենայն ժամ՝ ի բանս, ի գործս եւ ի խօսս, ի բնուստ / անտի անգրանիկ սիրելիք, հարազատ եւ հաւատարիմ բարեկամ իմ էք, նմանապէս անարժանս հարազատ եւ հաւատա/րիմ ձեր եմ եւ ո՛չ օտար: Որոյ օրհնութիւն, ողորմութիւն եւ գթութիւն Տեառն եւ շնորհք աստուածեան Սրբոյ Գահիս / եղիցի ի վերայ ձեր եւ ի վերայ համայնից սիրելեաց եւ բարեկամացն ձերոց աստ եւ ի հանգերծեալն. ամէն:

(Այլ, անկանոն, գուցէ՝ Քիթիոյի ձեռքի գրով) Գրեցաւ ի ՌՃՂԷ. (1748) թուին, Յունեալի / վերջին, ի Սուրբ Գահն էջմիածին:

## 7

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

ՌՄԿԴ. ~ 1815

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Երուսաղէմի հայոց պատրիարք [Թեոփորոս Վանեցի ~ 1800-1818]: ՀԱՍՅԷԱՏԷՐ՝ Գրիգոր Ամիրայ: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ իր հայր Նիկողոս աղայի կտակի հազար դուրուշից հասել է գեռեւս միայն 400ր:

ԹԵՐԹ՝ 1. Հգրուած՝ բ. երեսը: ՆԻԻԹ՝ թուղթ. եւրոպական, լուսագործով եւ լուսագծերով: ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ՝ 50,3x36,4: ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ միասիւն (35,5x26,9): ԳԻՐ՝ նոտրգիր: ՏՈՂ՝ 41:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ վերը՝ գրագաշտի մասի կենտրոնում թռչնազիր «է», նրա տակ՝ կնքագրոշմը (տե՛ս). ձախ եզրից 0,7 սմ յետոյ, վերից վար՝ կարմիր եզրագիծ. 5,2 սմ յետոյ նոյնպիսի երկրորդը, 1,8 սմ յետոյ՝ նոյնտեսակ զուգազիծ, վերջինը՝ աջ եզրից 1,3 սմ առաջ: Կոնգակի սկզբի 11 տողերից առաջ եւ գիմաց, 21x7,3 դաշտով նկար՝ ծաղկազարդ խոյակին դրուած հարթակի վրայ կանգնած թեւաբաց հրեշտակ, ձեռքին սկուտեղ, վրան՝ Յովհաննէս Մկրտչի գլուխը: Սկզբնատառեր եւ բառեր՝ կարմիր (այստեղ՝ նոտրով): Գոյներ՝ կարմիր, վարդագոյն, կանաչ, դեղին:

ՎԻՃԱԿ՝ լաւ. եզրերը թեթեւակի մաշուած, ծրարելու համար ժամա-

նակին ծապատիկ ծալուած, նոյն վիճակի արտաքին՝ բ. երեսի վերին շերտը դեղնած, կեղտոտուած:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ Թերթի վերին եզրագծից 4 սմ ցած, կենտրոնում, եռաշրջանակ, 5,7 սմ տրամագծով կնիքի կարմիր դրոշմը, կենտրոնում Երուսաղէմի տաճարների հէնքի վրայ խաչածայր դրօշով Քրիստոս՝ ճաճանչների մէջ, արտաքին շրջանակի մէջ՝ վերը աղանակերպ սուրբ Հոգի, ապա ձուածեւ շրջանակների մէջ՝ ԺԲ. առաքեալք, միջին շրջանակի մէջ, կապերերով լի՝ «ԿՆԻՔՍ Ս[ՈՒՐ]Բ Ե[ՐՈՒՍԱ] ՂԷՄԻ ԱԹՈՌՈՅՍ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ]. ԶԷ ՊԱՐՏՈՒՑ ԱՅԼ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ»:

#### ԲՆԱԳԻՐԸ

[Հասցեն՝ բ. երեսի վերին աջ անկիւնում, կոնդակի բնագրի գրից տարբեր նոտրով] Լուսահոգի Մահտեսի Նիկողոս Մեծապատիւ / Ամիրայի օրհնագարմ Որդի Մահտեսի Գրիգոր / Ազնիւ Ամիրայ օրհնելոյն հասցէ / օրհնութեան կոնդակս / ձ[եռամբ] Սուրբ Երուսաղէմայ յարգոյ վէթիլ Պօղոս Աստուածաբան վարդապետին 27:

Ո՞րք եւ ի՞նչ աւարել, Լսոյն-աշակարհ եւ մեծապայծառ, Հրաշալի եւ Հրաշափառ, լուսաւալ եւ լուսաշափառ Սրբոյ եւ մեծի Մայրալա[ղա՛վն] Երուսաղէմ /, Նախ ի Սուրբ Նազարէթէ, ուր Հրեշտակապետն Գաբրիէլ Աւետեաց / Սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու, որով յղացաւ զԲան Աստուած, եւ ի / Գերապատիւ Սուրբ Ծննդենէն Քրիստոսի, եւ ի Սուրբ Յորդանանու / զետոյն մաքրեցելոյ ի սուրբ Մկրտութենէ Քրիստոսի, եւ ի Սար/սափելի Գողգոթայէ ի Սուրբ Խաչելութենէն Քրիստոսի, եւ յԱստուածաշօշափ / Սուրբ Պատանաւորոյն Քրիստոսի, եւ ի լուսաբուրդի եւ յԱստուածորնկալ սուրբ / Գերեզմանէն Քրիստոսի, եւ ի Հրաշալի Սրբոյ Յարութեան Աշխարհամատրան / սուրբ տաճարէն Քրիստոսի, եւ ի սուրբ Զիթենեաց լեռնէն՝ ի Սուրբ Համբարձման / յՈսնակոխ Տեղւոյն Քրիստոսի, եւ ի սուրբ Գալիլեայ ժամադիր տեղւոյն / Քրիստոսի, եւ ի Սրբէագումար Ամէնօրհնեալ Տիրամայր Սուրբ Աստուածածնի / Գերեզմանէն, եւ ի Սրբոց Յակօբեանց երջանիկ եւ Սրբազան ընտրեալ / Առաքելոցն Գերագահ եւ տիրահաստատ մայր Աթոռոյս ամենայն Հայոց, եւ ի Սոցին սպասաւորէ / ի Տէր Թէոդորոս Արքեպիսկոպոսէ եւ Պատրիարքէ Սրբոյ քաղաքիս Երուսաղէմի, յՈրոց ժամանեալ հասցէ / Աստուածային անճառելի եւ բազմապատիկ օրհնութիւնն եւ նախախնամական գթութիւնն, եւ Առատապար/զեւ ողորմութիւնն, եւ շնորհք սրբութեանց տեղեացս ի վերայ յԱստուծոյ օրհնեալ հոգեւոր զաւակիդ / մերում մահտեսի Գրիգոր գերյարգի Ազնիւ Ամիրայիդ, կալ եւ մնալ քեզ միշտ խնդութեամբ. ամէն: /

Շնորհք եւ խաղաղութիւն Ամենասուրբ Երրորդութեան եւ միոյ Աստուածութեանն՝ Հօր եւ Որդւոյ եւ / Հոգւոյն Սրբոյ, եւ օրհնութիւն

Համայն սրբազնասուրբ տնօրինական տեղեաց մերոյ Տեառն եւ / փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի միշտ եւ հանապազ եկեացէ իջցէ եւ հանգիցէ ի վերայ հոգւոյ եւ մարմնոյ քոյ. ամէն: / Եւ ընդ Աստուածապարգեւ օրհնութեան գրոյս, ծանիր հոգեւոր զաւակ մօրս լուսոյ Սրբոյ Աթոռոյս / Երուսաղէմի, եւ գերազնիւ սիրելի մեր ի Տէր. Զի հրամայէ Սրբազան Առաքեալն Պօղոս, ասելով թէ / Կտակ յետ մահուան հաստատուն է (Եբր. Թ. 17), եւ զայս ուսեալ ի նախագուշադ մարգարէիցն եւ ի Տեառնէ / մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, յորմէ եւ ամենայն ազգք կան եւ մնան ամրագոյն ի վերայ այսր ուխտի եւ սահմանադրութեան հաստատուն աւանդութեամբ, որպէս եւ դու Աստուածասէր սիրելիդ մեր, ըստ բնածին / Աստուածասիրութեանդ, մտերմական հրնազանդութեամբ պահես զնոյն աւանդութիւնն ըստ առաքելական քարոզութեանց: Եւ արդ, օրհնեալ է տունն ձեր՝ բարի ունեւոր ողորմած զննջեցեալն եւ հաւատարիմ զհոգեւորդ, վասն զի զկտակ առ Աստուած հանգուցեալ լուսահոգի հօր քոյ՝ մահտեսի Նիկողոս աղային, անթերի եւ / անպակաս յղեալ էիր՝ հազար դուռուշ, բայց ձեռամբ յարգի վէքիլ Պօղոս վարդապետին չորս հարիւրն / եկն հՀաս ի սուրբ Աթոռս եւ մեզ, եւ վեց հարիւրն մնացեալ է, սակայն զայն եւս շուտ հատուցանել աղաչեմ: / Որպէս եւ մեր ընկալեալ սիրով զհոգւոյ պտուղ կտակի ողորմութիւնս քոյ, մատուցեալ նուիրեցաք ի տաճար Տեառն Աստուծոյ ամենակալի, ի պէտս կարեաց Սրբոյ տանս դատաստանի, զոր եւ ինքն Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս հաճեալ ընկալցի զողորմութիւնս քոյ, իբրեւ զկամաւոր պատարագս Աբելի, Նոյի եւ Աբրահամու եւ / այլ ամենայն հաճոյացեալ սրբոցն իւրոց, եւ փոխարէն տրոց եւ ողորմութեանց քոց՝ հատուցէ քեզ միոյն բիւրա/պատիկ, աստ եւ ի հանդերձելումն, նա եւ որքան աստ ի սուրբ տնօրինական տեղիսս Քրիստոսի, եւ յառաքել/ական սուրբ Աթոռս ժամբ եւ սուրբ պատարագք կատարին, յայնց ամենից քեզ եւ քոյ Համայն կենդանեաց / եւ հաւասար ննջեցելոց հոգւոցն մասն եւ բաժին հանցէ բարեբարն Աստուած. ամէն:

Գրեցաւ օրհնութեան եւ շնորհակալութեան գիրս ի վեհագոյն մայրաքաղաքս սուրբ Երուսղէմ, առ դրան Սրբոց Յակոբեանց Սրբոյ եւ մեծի մայր Աթոռոյս ամենայն հայոց, ի թուին ՌՄԿԴ. (1815) եւ յամսեանն Ապրիլի 19:

8

Ս. ԷԶՄԻԱՄԻՆ

ՌՄԿԹ. - 1820

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Եփրեմ Ա. Զորագեղցի կաթողիկոս ամենայն հայոց (1809-1830): ՀԱՍՑԷԱՏԷՐ՝ Պօղոս Պետրոսեան Մամիկոնեան: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ առօրեայ խնդիրներ:

ԹԵՐԹ՝ 1. Հգրուած՝ բ. երեսը: ՆԻԻԹ՝ թուղթ. լուսագծերով եւ լու-

սադրողով՝ «II III 1810»: ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 40x23,3: ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասիւն (27x19,7). ձախից երկու, աջից մէկ կարմրով սահմանադժուած: ԳԻՐ՝ շղաղիր: ՏՈՂ՝ 39:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ «Յ՛ի» սկսուածքը խոշոր, վրայի պատիւի նշանը ոճաւոր, «կաթուղիկոս» բառի վերեւը դժանկար դմբէթ-եկեղեցի:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ վերին եզրից 4,5 սմ ցած, շարադրանքի կենտրոնի ուղղութեամբ 3,6 սմ տրամագծով դրոշմ, շուրջանակի՝ «Է. ՇՆՈՐՀԻՒՆ Ա՛Յ Տ՛Ր ԵՓՐԵՄ ԿԹԻՂԿՈՍ Ա՛Մ ՀԱՅՈՑ. ՌՄԾԹ.» (1810): Բ. երեսին, երեւի հասցէատիրոջ ձեռքով՝ «1822 Փետ. 18ն ընկալայ»:

ՎԻՃԱԿ՝ բաւարար:

### ԲՆԱԳԻՐԸ

Յիսուսի Քրիստոսի ծննդէն շուրջ 5 էր Եփրեմ կաթուղիկոս / ամենայն հայոց եւ ծայրագոյն պատրիարկ առաքելականի եկեղեցւոյ Քրիստոսի, նա եւ լուսակառոյց Աթոռոյս սրբոյ էջմիածնի. / յիսուսաւանդ բազմադիւն ողջոյն եւ երկնածիր առատ օրհնութիւն ի սէր / դերագոյն առձօնի բարեպաշտութեամբ դերափայլեալ արժանադով հա/րազատ որդւոյ սրբոյ Լուսաւորչին եւ քրիստոսեան աթոռոյս մօր սրբոյ արդոյ եւ մեծա/րու աղայ Պօղոս Պետրոսեանիդ Մամիկոնեան ընտիր սիրելոյդ մերոյ եւ որոց քո են / ի ցնծի կիրս յօրանալ ճոխ ամանակօք:

Ծանիցէ յարդութիւնդ ձեր, որ սիրալրական դրութիւնդ քանակեալն ի 3 ամ/սեանն Օդոստոսի անցեալ ամի եհաս ի ձեռս ի 4 Փետրվարի ներկայ սոյն տարւոյս, որով դիտացեալ զողջանդամ ժամանումնդ ի նպատակ եւ զքաջառողջ եւ բարեվի/ճակ դրութիւն անձին եւ իրաց ձերոց՝ յաւէտ խրախացաք եւ դոհացեալ զամենախնամ արարչէն / մաղթեցաք պահել, պաշտպանել զձեզ ի դմին վիճակի յրեթացս յարակայ բարեյաջողութեան / առաւելեալ բարեմասնութեամբք հոգւոյ եւ մարմնոյ. ամէն:

Նշանակեալ էր ձեր ցաւակցաբար զձախողակ դիպուածոյ Սրբոյ / Աթոռոյս ի կողմանէ մեծի դումարին, որ այդր չյաջողելոյն հասանիլ առ պար/տատէր վաճառականն, մեզ եւս արդարեւ ո՛չ սակաւ նեղութիւն եղեւ այդ դիպ/ուած, մինչ վաճառականքն դատարկաձեռն վերադարձեալ ժամանեցին աստ. այլ / զիարդ եւ իցէ՝ զոր միանդամ պատկանն էր կամ հարկ, տնօրինեալ զայնմանէ / զրեցաք աւասիկ Պօղոս շնորհազարդ եպիսկոպոս հարազատի մեր որդւոյ եւ / որոյ արժանն էր, առաքմամբ եւ այլոց թղթոց ընդ նմին՝ կարեւորաց եւ պատ/կանելեաց դմին իրողութեան, զոր տեսչիք:

Առաջին եւ յետին դրութիւնք ձեր ի վերայ ընտանեաց ձերոց ի Կոս/տանդինուպօլիս եղելոց ուղեւորեցան անդր առ ի մէնջ, որոց պատաս/խանիքն ժամանեալ աստ անյապաղ, առաքեալ եմք դէպ այդր առ ձեզ / զոր Տեառն յաջողմամբ ստացեալ էք ի հարկէ:

Իսկ թուղթ ձեռք, որ առ Երեմիա պատուելի վարժապետն ժամանեալ  
աստ ընդ զըրոյդ որ առ մեզ, չգտանեցաւ խղճալին բանալ եւ / ընթեռնուլ  
զայն, ըստ որում փոխեալ էր յաստի կենացս, թողեալ վասն մեր / կսկծա-  
գին բաւական տխրութիւն, զորոյ զհոգին Տէր լուսաւորեսցէ եւ տի/րա-  
կիր յարկաց հանդերձեալ խորանաց երկնից արքայութեան ժառանգորդս  
/ կացուցեալ, զձեզ իսկ երկնային մխիթարութեամբ սփոփեսցէ եւ երկ-  
րաւոր քաջա/դիպութեամբ բարեաց արգասաւորաց բարգաւաճեսցէ, եւ  
անանց օրհնութեամբն ի բա/րութենէ ի բարութիւն, ի բարեբախտութենէ  
ի բարեբախտութիւն եւ ի յառաջադի/մութենէ ի յառաջադիմութիւն, ի  
չնորհս հոգւոյ եւ մարմնոյ առաջնորդեսցէ. ամէն: Ողջ լեր ամենայն ու-  
րախութեամբ, եւ մեք եմք եւ մնամք վասն ձեր / եւ վասն ամենայն ձերայ-  
նոց մշտնջենաւոր աղօթարար:

Ի 1820 ամի Տեառն, Մայիսի 8 Կաթողիկոս ամենայն հայոց

ի Սուրբ Կաթողիկոս Լեւոնի վչապետի Եփրեմ

(Երկրորդ օրինակ) ի սոյն թուոյ Յուլիսի 10ն

Ծնթ. Ստորագրութիւն-անունը «Վչապետի Եփրեմ» եւ վերջին տողը  
այլ՝ Եփրեմի՞ ձեռքով, աւելի բարակ գրչով:

9

ՇՈՒՇԻ

ՌՄՀ. ~ 1821

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Եփրեմ Ա. Զորագեղցի կաթողիկոս ամենայն հայոց (1809-  
1830): ՀԱՍՑԵԱՏԵՐ Ալէքսէյ Պետրովիչ: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ «ըստ պահանջե-  
լոյ հարկի» էջմիածնից գնացել է Շուշի:

ԹԵՐԹ՝ 1. չգրուած՝ բ. երեսը: Նիժի՞թ թուղթ. դեղնաւուն, լու-  
սագծերով եւ լուսադրոյմով՝ Ռուսաստանի զինանշան: ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝  
33,3,8x20,5: ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասիւն (28x17,5). ձախից զոյգ, աջից մէկ  
կարմիր սահանագիծ: ԳԻՐ՝ չղագիր: ՏՈՂ՝ 37:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ «Յ՛ի» սկսուածքը խոշոր, վրայի պատիւի նշանը ոճա-  
ւոր, «կաթողիկոս» բառի վերեւը գծանկար գմբէթ-եկեղեցի:

ԿՆՔԱԳԻՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ ցածում, դրադաշտի կենտրոնի ուղղութեամբ  
եւ ստորագրութիւնից ձախ, քառակուսու անկիւնները կտրած եւ ութան-  
կիւն դարձուած կարմիր դրոշմ. «է. / ԵՓՐԵՄ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ / ՌՄԾԹ.»  
(1810): Վերին ձախ անկիւնում՝ «N<sup>o</sup> 361», «N<sup>o</sup> 106»: Ստորին եզրի կենտ-  
րոնում՝ «ՏՅԶԱՅ. [Պատասխան] N<sup>o</sup> 359»:

ՎԻՃԱԿ՝ բաւարար. ձախ լուսանցը եւ բնագիրը մէջտեղում պատուո-  
ւած, բայց ո՛չ ընկած:

ԲՆԱԳԻՐԸ

Բարձր գերագանց Լեւոնի Պետրովիչ / Ողորմած Տէր / Եղօշարար յերե-

Յիսուսի-Քրիստոսի ծառայե- շնորհն-նորա Խնդրեմ Կաթողիկոս ամենայն հայոց / եւ  
ծայրագոյն պատրիարք Սրբոյ Լեւոնի:

Գերագոյն յարգանք մատուցանեմք զողջոյն քրիստոսեան եւ աղօթս /

առնեմք, զի կեանք ձերում բարձր գերազանցութեանն եղիցի ընդ երկայն / առուրս լրացեալ ամենայն մասամբ բարերջանկութեան:

Աւետիք շնորհաբեր գալստեան ձերոյ բարձր գերազանցութեանն եւ ողջանդամ մտից այդր՝ ի քաղաքդ Հնչեալ ի լսելիս / մեր, փութամբ ահա ցնծութեամբ հոգւոյ եւ ուրախութեամբ մեծաւ շնորհաւորել / զնոյն՝ մաղթելով ի Քրիստոսէ Աստուծոյ, զի զշնորհ անսպառելի խնամոց իւրոց / եւ պահպանութեան ի վերայ ձեր մշտնջենապէս տարածեալ ունիցի, որպէս եւ զշնորհ / ամենաքաղցր ակնարկութեան Նորին Ապրաքանի Մեծութեանն ի ձէնջ անպակաս արասցէ. ամէն:

Արդ, մատուցանեմք զայս նամակ բարձր գերազանցութեան / ձերում ի ձեռն հարազատի մերոյ Անտօն սրբազան արքեպիսկոպոսին, զոր յատկապէս ի սպաս ձեր առաքեցաք այնր աղագաւ, եւ յուսամբ թէ սիրով ընկալջիք, եւ զմնացեալ որպիսութեանց ի դմանէ իսկ բանիւ իմասջիք:

Ողորմած տէր, ըստ պահանջելոյ հարկի ներկայ ողորմելի դրութեան սրբոյ Աթոռոյն Արարատեան, եւ միանգամայն պարտաւորութիւն մերս քահանայապետական / պաշտօնի՝ հրաման առեալ յիշխողաց՝ եկեալ կամք յայսոսիկ կողմանս՝ ընդ / քաղցրագոյն հովնաւորութեամբ Նորին Ապրաքանի Մեծութեանն, առ որ քանզի / կանխաւ ազդեալ եմք հանդերձ պարագայիւք պայծառափայլ կնիազ Վալե/րեան Գրիգորիչ Մատաթովին եւ սրբազան Ներսէս արքեպիսկոպոս հոգեւորական / ծայրագոյն կառավարչին կողմանցդ մերազնէից որ այդր, վասն որոյ թողումք ձեզ ի նոցունց իսկ իմանալ լիով: Եւ զի զՆերսէս սրբազան արքեպիսկոպոսն խնդրեալ եմք / զալ աստ առ մեզ վասն հարկաւորութեան, խնդրեմք եւ ի ձերմէ բարձր գերազանցութենէ / շնորհ առնել եւ հրաման տալ նմա առ այն: Եւ մեք յանձն արարեալ զմեզ / վերստին ի շնորհս խնամոց ձերոց, եւ զձեզ ի շնորհս պահպանութեան բարձրելոյն Աստուծոյ, եմք եւ մնամք խորին վերապատուութեամբ

բարձր գերազանցութեան ձերոյ վասն  
ամենաջերմեռանդ աղօթարար

Ի 28 Դեկտեմբերի Պատրիարք հայոց  
1821 ամի Տեառն Վշտալի Եփրեմ

Ի կայսերախնամ քաղաքն Շուշի

Ծնթ. Ստորագրութիւն-անունը «Վշտալի Եփրեմ» այլ՝ Եփրեմի՞ ձեռքով:

10

ԳԻՒԼԻՍՏԱՆ

ՌՄՇԱ. - 1822

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Եփրեմ Ա. Զորագեղցի կաթողիկոս ամենայն հայոց (1809-1830): ՀԱՍՅԷԱՏԷՐ՝ Ալեքսանդր Ա. կայսր Ռուսաց: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ ինքն անկարող է եւ հրաժարուում է կաթողիկոսական պաշտօնից:

ԹԵՐԹ՝ 1: ՆԻԻԹ՝ Թուղթ. լուսադրոշմով եւ լուսագծերով: ՄԵԾՈՒ-

ԹԻԻՆ՝ 38,5x20,9: ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ միասին (28x16,5 Ա. երեսը, 21,5x 16,5 Բ. երեսը): ԳԻՐ՝ չղաղիր: ՏՈՂ՝ 36+32:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ «Յ՛ի» սկսուածքը խոչոր, վրայի պատիւի նշանը ոճաւոր:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ՝ չունի. ՆՇՈՒՄ՝ Բ. երեսին, մատիտով՝ «Հին Նախիջեւանի»:

ՎԻՃԱԿ՝ բաւարար:

#### ԲՆԱԳԻՐԸ

Ամենաողորմած կայսր ինչնակաւամենայն Ռոմայ Աւետանքի Պաւլոսի / աստուածագործ ինչնակաւ եւ ակնկալութիւն / եւ ամենայն միաբանութեան իմոց հոգեւորականաց / աղօթարար ձեր եւ՝

Յիսուսի Քրիստոսի ծառայ Եփրեմ կաթողիկոս ամենայն հայոց եւ ծայրագոյն պատրիարք / Արարատեան աթոռոյ սրբոյ կաթողիկէ Էջմիածնի՝ ամենախոնարհաբար երկրպագութեամբ Ամենողորմածի Աթոռոյ Ձերում Կայսերական մեծութեանն մատուցանեմ նախ զիմ ամենակատար գոհունակութիւնն բազմապատիկ օրհնաբանութեամբ օրհնաբանեալ Անուան եւ Անչնն եւ Աթոռոյ Ամենօգոսրոս/իստ Չէր Տէրութեան, որոյ ամենաքաղցր հովանաւորութեամբն գտայ ես երանական իմն բարեբախտ/ութեամբ ապահովացեալ յամենայն ժամանակս լինելոյ իմ վիճակաւոր արքեպիսկոպոսութեամբ հայոց ի Ռոմաստան զամս / իբրեւ երկոտասան, եւ ի վերայ այնր եւս վերապատուեալ դահակալութեամբ Արարատեան Պատրիարքական Աթոռոյ սրբոյ Գրիգորի մեծի Պարթեւի եւ Լուսաւորչի ամենայն հայոց եւ նախագահ առաջնորդութեամբ / ընդհանուր ազգի եւ եկեղեցւոյ նորա:

Ապա վստահացեալ ի Ձեր աստուածանման մարգարիտութիւնն, համարձակիմ առաջի առնել ա/մենալուսափայլ բարերար հայեցողութեան Ձերում Կայսերական Մեծութեանն՝ որպէս առաջի միակ ամենաբաւական բժշկի զիսկութիւն որպիսութեան ցաւալի անձին իմոյ եւ կացութեան, զի յօրէ մտանելոյ իմ յաթոռ պատրիարքութեան ամենայն հայոց սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի որ յԱրարատ, օր ըստ օրէ ծանրացան ի վերայ իմ / հոգք պատրիարքական աթոռոյն, յորս թէպէտ ամենայն զօրութեամբ եւ կարողութեամբ մարմնոյ իմոյ եւ հոգւոյ յարատեւեալ / մինչեւ ցայժմ զամս իբրեւ երեքտասան, միշտ ապագայ յուսով երկայնամտեալ փութացայ կրել զամենայն / յօժարութեամբ եւ ջանացայ բազմօք, զի թերեւս կարօղ եղէց վերածել յիւր առաջին վերանորոգութիւն զմիակ / պարծանքն ամենայն անայցելու ազգի հայոց զԱթոռ պատրիարքութեանն մեզ յանձնեցեալ, այլ տարաբաղտ գտեալ / մինչ իսպառ ոչ երբէք եւ ոչ իւրք ոչ կարողացայ հասանիլ ցարգ այնպիսի իմոց բաղձանաց, զի ընդ / հակառակն միշտ մեզ յառաջբերեալ ժամանակն զիւրն հզօրեղ ներգործութիւն, փոխանակ ակնկալեալ բարեաց պատրիարքա/կան աթոռոյն, օր

քան զօր հզորացան նաեւ անակնկալ չարիք ի վերայ հասարակութեան ազգի հայոց ընդ բազում / տեղիս, որով եւ բազմացան, ծանրացան ի վերայ իմ եւ աթոռոյ Արարատեան եւ ամենայն մերոց հոգեւորականաց անբե/րելի դժուարակրողութիւնք, նա մանաւանդ ծանրութիւնք բազմատոկոսի պարտուց, յորժամ եւ ծերութիւն իմ ա/ռաւել քան զամենեսին ծանրացեալ ի վերայ անձին իմոյ եւ պակասեցուցեալ յամենայն կարողութեանց, կարճեաց / մինչ իսպառ նաեւ զընթացս այնպիսի յուսոյ բարեաց եւ ապագայ ակնկալութեանց, ուստի զի մի՛ եւս ծանրացի ինձ պարտաւորութիւնն իմ աթոռոյ եւ ազգի հայոց վասն իմումս անհոգանալոյ, ընտրեցի ես / մեկուսանալ յայսկոյս եւ ի բաց հօժարեցուցանել զանձն իմ ի պարտաւորութեանց անտի պատրի/արգական կոչմանն իմոյ, յանձնելով զծերութիւն իմ դարձեալ բարերար հովանաւորութեան Ձե/րոյ / Կայսերական Դե/պարտաւորութեան, որոյ ամէնողորմած Ղրամատիւն գտայ ես հաստատեալ յայն կո/չումն իմ: Այլ յայսմ եւս առաւելաւ ինձ տարաբաղտութիւն իմ, զի ի սակաւ նեղութեանց անտի ճանապարհորդութեան իմոյ եւ ի վերաժամանելոյ ցրտութեանց եւ ձեանց վտանգեալ մինչեւ իսպառ ամենայն անձ/նական առողջութիւն իմ, աչք իմ եւ ականջք եւս, որք ի վաղուց ենթարկեալ գտանէին տկարութեանց / հասակի ծերութեան իմոյ, ամենեւին նուազեցան ի տեսութեանց եւ ի լսողութեանց:

|| Բայց ի վերայ ամենայնի այսոցիկ յոյս իմ հզօրագոյն է յիս, թէ աստուածաման բարեգութ հայե/ցողութիւն ձեր չունիցի անտես առնել ո՛չ զծերութիւն եօթանասուն եւ երկու ամեայ հասակի իմոյ, / ո՛չ զպատրիարգական աթոռն ամենայն հայոց, ո՛չ զմիաբանութիւն հոգեւորականաց նորա եւ ո՛չ իսկ զբոլոր հօտն, ո/րոց ես ցարդ կրէի զկոչումն կաթողիկոսութեան պատրիարգութեան եւ ընդհանրական հովուապետութեան, / ուստի զիս եւ զամենեսին զնոսա այսու իմովս ամենախոնարհ ինդրագրով յանձնելով Ձե/րոյ Կայսերական Դե/պարտութեանց եւ անսահմանափակ տիեզերատարած մեծ ողորմութեանց, եզրակացուցանեմ վասն իմ, զի ես յայսմ հետէ ազատակամ ընտրութեամբ իմով եւ ինքնայօ/ժար անբռնադատ կամօք հրաժարեալ իսկապէս ի կաթողիկոսական եւ ի պատրիարգական կոչմանց / անտի իմոց եւ յամենայն պարտաւորութեանց նոցին, ցանկամ միմիայն հոգեւորական կոչմամբ / իմով կալ ուրեք ի տեղի ապահով ի ներքոյ քաղցր հովանաւորութեան եւ հզօր թեւոց Ձե/րոյ Կայսերական Դե/պարտութեան եւ լինիլ աղօթարար վասն ամէնաողորմած Աթոռոյ Ձեր եւ վասն ամենայն ազգի հայոց եւ փրկութեան հոգւոյ իմոյ, յետ որոյ սուրբ ժողովն բարձագոյն խորհրդարանի Արա/րատեան պատրիարգական Աթոռոյն սրբոյ Կաթողիկոս Իշխանի համաձայնութեամբ միաբանակցաց իւրեանց եւ ամենայն հոգեւորականաց եւ մարմնաւորականաց հայոց կարօղ են ըստ օրինի յատկացուցանել / փոխանակ իմ զայլ



## ԲՆԱԳԻՐԸ

Ի դործս բարեպաշտութեան յաւէտ բարգաւաճեալ քրիստոսասէր Մանուկ աղայի / աստուածաւանդ ողջունիւ օրհնութիւն բազում մատուցանեմք:

Դառն է արգարեւ՝ յորժամ նեղութիւն հասանէ առն / ցնծացելոյ, եւ անհնարին դառն՝ եթէ նեղութիւնք եւ ցաւք կրկին յորգեսցեն / ի վերայ. ոչինչ երկարեմ զբանս՝ արտայայտել զմեծութիւն նեղութեան սրբոյ Աթո/ռոյն Երուսաղէմի, որ ի բազում ժամանակաց անտի ի խոր խաղաղութեան պանծայր, իսկ / այժմ անտանելի նեղութիւնք բազմագումար պարտուց բուռն զօրութեամբ գառ/նապէս տազնապեն զայն:

Արգ, գիտելով [զ] ձեր գովելի յօժարութիւն յարգիւնաւոր ողոր/մութիւնս, զորս ոչինչ խնայէք նուիրել, նորոգ նուիրակ կարգեալ առաքե/ցաւ առ կողմունսդ Ռումէլիոս շնորհապերճ Մարկոս վարդապետ սիրելի / եղբայրն մեր ըստ հոգւոյ, որ հանգերծեալ է գալ ի ձեր աստուածախնամ քաղաք, / որոյ վասն զայս գիր սիրոյ եւ յանձնարարական գրեցաք առ սիրելութիւն ձեր, որպէս զի / ըստ բարի սովորութեան ձերում մխիթարեսջիք զնա սիրով եւ պատուով, եւս / առաւել՝ առատ տրօք եւ ողորմութեամբ եւ կարեկից լինելով նեղութեանց սրբոյ Աթո/ռոյն ի սէր սրբոց Յակովբեանց:

Աւելի քան զայս մաղթեմք ի բարեգութ Տեառնէն, զի / յամենայն փորձանաց եւ ի ցաւոց ազատ պահելով տացէ ձեզ զառողջ կեանս / եւ ընդ հովանեաւ անեղական աջոյն իւրոյ պահպանեսցէ, եւ լինիլ ողջ / յանտրտում կեանս. ողջ լերո՛ւք:

|| Գերապատիւ իշխան աղայից տիրախնամ քաղաքիդ մերս հոգեւոր / որդւոց ընծայեմք ողջոյն բազմաւ օրհնութեամբ:

Պատրիարք Կոստանդնու[պոլսոյ]  
Կարապետ արքեպիսկոպոս

1825 Յուլ. 20

Ի Պատրիարգարանս ամենայն հայոց  
որ ի Պօլիս

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

ՌՄՁԳ. ~ 1834

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Գաբրիէլ Նիկոմիդացի պատրիարք հայոց Երուսաղէմի (1818-1840): ՀԱՍՑԷԱՏԷՐ՝ Պոլսի Սամաթիա թաղի Ս. Գէորգ եկեղեցի: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ ստացուած ութ հարիւր ղուրուշ նուիրատուութեան առիթով՝ «Օրհնութեան Գանձանակի կոնգակ»:

ԹԵՐԹ՝ 1. Հգրուած՝ բ. երեսը: ՆԻԻԹ՝ թուղթ: ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 78x54,3:

ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասին (58,5x39,8): ԳԻՐ նոտրդիր (որոշ բառեր՝ բոլորդիր): ՏՈՂ՝ 64:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ վերը, դրադաշտի մասի կենտրոնում թռչնազիր «է», նրա տակ՝ կնքադրոշմը (տե՛ս). ձախ եզրից 9,2 սմ յետոյ, վերից վար՝ կարմիր եզրագծերով 0,8 սմ լայնքի դեղին եզրաշերտ, ապա՝ 1,7 սմ լայնքի ծաղկաշերտ, կրկին՝ 0,8 սմ լայնքի դեղին եզրաշերտ, դրադաշտը, որին յաջորդում է կրկին 0,8 սմ լայնքի վերջին դեղին եզրաշերտը՝ աջից թողնելով թղթի 1,2 սմ լայնք: Կոնդակի սկզբի 17 տողերից առաջ, 22x12 դաշտով նկար՝ ծաղկազարդ հարթակի վրայ կանգնած հրեշտակի ձեռքին Յովհաննէս Մկրտչի դուռիւր: Սկզբնատառեր եւ բառեր՝ կարմիր (այստեղ՝ նոտրով): Գոյներ՝ կարմիր, վարդագոյն, կանաչ, դեղին:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ թերթի վերին եզրագծից 6,2 սմ ցած, կենտրոնում, եռաշրջանակ, 5,5 սմ տրամագծով կնիքի կարմիր դրոշմը, կենտրոնում Երուսաղէմի տաճարների հէնքի վրայ խաչածայր դրօշով Քրիստոս, միւս շրջանակի մէջ՝ զարդերով ընդմիջուող՝ ԺԲ. առաքեալք, արտաքին շրջանակի մէջ, կապերերով լի՝ «է. ԿՆԻՔՍ Ս[ՈՒՐԲ]Բ Ե[ՐՈՒՍԱՂ]ԷՄ[Ա] Յ ՅԱՐ[ՈՒ]Թ[ԵԱ]Ն Ք[ՐԻՍՏՈՍ]Ի ԵՒ Ս[Ր]Բ[Ո]ՅՆ ՅԱԿՈԲԱՅ ԱԹՈՌՈՅ Ա[ՄԵՆԱՅ]Ն Հ[Ա]Յ[Ո]Յ. ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՈՉ ՊԱՐՏՈՒՑ»:

ՎԻՃԱԿ՝ վնասուած. բոլոր եզրերը մաշուած, երեւի ծրարելու համար ժամանակին բազմապատիկ ծալուած, նոյն վիճակում խոնաւութիւն տեսած, դրադաշտի երկայնական առանցքի ուղղութեամբ 4 տեղ բնազիրը դժուարընթեռնելի դարձած, նրանից աջ երկու տեղ թուղթը ծակուած՝ թափուած:

#### ԲՆԱԳԻՐԸ

[Հասցէն՝ ք. երեսի վերին աջ անկիւնում, կոնդակի քնագրի գրից տարբեր նոտրով] Ի Սամաթեայ Կոստանդնուպօլսոյ Սուրբ Գէորգ եկեղեցւոյ / մաքրափայլ քահանայից, Աստուածասէր յարգելի ամիրայից եւ իշխանաց / եւ առ հասարակ օրհնեալ ժողովրդոց Սուրբ Երուսաղէմայ / գանձանակի օրհնութեան կոնդակն է: / Ի ձառն գանձապետ Ղազարոս Աղային հասցէ ձ[եռամբ] Սուրբ Երուսաղէմայ վէքիլ իմաստապետ Յովհաննէս վարդապետին:

Ո՞րք էն՝ փառաւորեալ Մարտիրոսապարտ էն՝ մեծապայծառ, Հրաշալի էն / Հրաշափառ Քրիստոսակոյ Սրբոյ էն՝ մեծի Մայրափաղափէն՝ Երուսաղէմէ, / նախ ի Սուրբ Նազարէթէ, ուր Հրեշտակապետն Գաբրիէլ ա[ւետեաց սրբոյ] Կուսին / Մարիամու, որով յղացաւ զԲանն Աստուած, եւ ի Գերապատիւ Նոնդ[եան տեղ]ւոյն՝ ի / Սուրբ Եյրէն եւ ի Սուրբ Մարէն Քրիստոսի, եւ ի Սուրբ Յորդանանու՝ ի սուրբ Մկրտութենէ Քրիստոսի, եւ ի / Թաքորական լուսափայլ Պայծառակերպութեան սուրբ Լեռնէն Քրիստոսի, եւ ի Սարսափելի / Գողգոթայէ ի Սուրբ Խաչելութենէն Քրիստոսի, եւ յԱստուա-

ծաշօշափ Սուրբ Պատանատեղւոյն Քրիստոսի, / Եւ ի Շնորհապարգեւ յԱստուածրնկալ Կենատու Լմենասուրբ Գերեզմանէն Քրիստոսի, եւ ի Սուրբ / Չիթենեաց լեռնէն՝ ի Սուրբ Համբարձման յՈտնակոխ Սուրբ Տեղւոյն Քրիստոսի եւ յայլ ամենայն / Սքանչեւօք լցեալ բոլոր մարմնա-  
ռիկ եւ փրկագործ Արեւազնասուրբ Տնօրինական Տեղեաց / Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի մարմնացելոյ Բանին Լստուծոյ, եւ ի Արօքագու-  
մար Լմենօրհնեալ / Տիրամայր Սուրբ Լստուածածնի Գերեզմանէն, եւ ի Սուրբ Յակովբեանց երջանիկ եւ Արեւազան / Ըռաքելոցն Գերագահ եւ Լստուածագիր Սրբոյ եւ մեծի Եթոռոյս ամենայն Հայոց, եւ ի Սոցին / Սպասաւոր ի Տէր Գաբրիէլ Երէմիայի Կոնստանտինոսի Պապական Սրբոյ Մայրաքաղա-  
քիս / Երուսաղէմի, Յորոց ժամանեալ հասցէ Գիր Սիրոյ Օրհնութեան, Շնորհք եւ Եղօթք / Ըռաքելական եւ Լստուածային անճառելի եւ բա-  
մապատիկ Օրհնութիւնն եւ նախախնամական / Գթութիւնն եւ Առա-  
տապարգեւ Ողորմութիւնն, եւ Շնորհք Սրբութեանց Տեղեացս ի վերայ յԱստուծոյ Օրհնեալ եւ Տիրահաստատ Կայսերապետ Մեծի Մայրաքա-  
ղաքիդ Կոստանդնուպոլսոյ Սահմանայո՛ւ / եւ ի միջի գորին կառուցեալ եւ հաս-  
տատեալ Աստուածաշէն Սուրբ Գաբրիէլ Եկեղեցւոյդ եւ եկեղեցական Դէտ  
եւ զլուխ կարգեալ / Հոգեւոր Հովուին ձերոյ եւ բարձր արժանապա-  
տիւ եղբօր մերոյ Տեառն Սրբապետն Ըռաքելական Երէմիայի Սրբապետն / Պապական, Պատուամեծար Աւագ Երիցու եւ հասարակ Մաքրափայլ  
Քահանայից, Ուսումնասէր Սարկաւագաց, Քաղցրանուագ եւ / Շնոր-  
հալի Կարաց եւ այլ ամենայն ուխտի մանկանց սուրբ եկեղեցւոյ, Այլ եւ  
ի վերայ համայն Աստուածասէր եւ գերապատիւ Ըմիրայից եւ / Սրբոյ  
Եթոռոյս հաւատարիմ Գանձապետ ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅԻՆ եւ առ հասա-  
րակ Քրիստոսասէր օրհնեալ ժողովրդականաց՝ / Արանց եւ կանանց, ծե-  
րոց եւ տղայոց եւ ամենայն չափու հասակի ի Քրիստոս Աստուած հաւա-  
տացելոց խնդութիւն, փայլեալ / միշտ ամենայն աստուածապաշտութեամբ  
ըստ Հոգւոյ եւ ըստ մարմնոյ:

Շնորհք, սէր եւ երկնաւոր խաղաղութիւն Բարերարի եւ Մարգասի-  
րին Աստուծոյ Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ կենարարի եւ / առատա-  
բաշխ Օրհնութիւն Սրբազնասուրբ Տեղեաց Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիս-  
տոսի միշտ եւ հանապազ ի վերայ Հոգւոց եւ / մարմնոց ձերոց եղիցի  
եւ զարգարեսցէ զձեզ ամենայն Աստուածահաճոյ Առաքինական բարե-  
մա[ս]նութեամբ. ամէն:

Եւ ընդ աստուածապարգեւ Առատաշնորհ Ողջունիս եւ Օրհնութեանս  
յիշեցուցանեմք յարգամեծար սիրելի Որդւոց մերոց / զգրոյն երանութիւն,  
Զի որք զաղքատացն ըստ աշխարհի խորհեն եւ առ տնանկս օգնակա-  
նութեամբ ի պէտս ողորմութեան յաճախեն՝ / կարգայ նոցա Մարգարէն

զերանուծիլն, Ապա ո՞րչափ մեծի երանութեան եւ անհամեմատ փառաց աստուածականաց արժանաւոր գտանիցին, / որք ի հոգեւորսն վազվազեն ձեռն տալ ոգորմութեամբ եւ նպաստաւոր լինիլ ի տուրս իւրեանց, եւ ո՞ր իցեն այս հոգեւորքն, ոչ այլ՝ / բայց եթէ եկեղեցիք Աստուծոյ եւ նոցին պաշտօնատարք: Այո, սիրելի՛ք, տաճարք Աստուծոյ անկարօտք են ըստ հոգեւորին, ըստ որում՝ / ինքեանք բաշխեն զշնորհս հոգեւորս, եւ զանսպառելիս մատակարարեն զերկնածիր պարգեւս հաւատացելոցս ի Տէր: / Բայց որովհետեւ արդէն իսկ զնմանութիւն երկնայնոյն յազթականին կրեն, եւ ի յերկրի են, ունին եւեթ կարօտութիւն ի մարմնաւոր / ծախսն, զի յգլխիսս երեւեցուցեն զիմանալին զանխափան զպայծառութիւնս՝ իբրեւ մատամբ եւ ձեռնբացի ցուցեալ զներքին զանճառ լուսափայլութիւնս, Ուստի ի թէութիւն մնան տրոց եւ ոգորմութեան մանկանցդ հարազատ ծնելոց, ըստ այսմ են եւ պաշտօնա/տարք նոցին, որպէս եւ Պօղոս վկայէր՝ «Ոչինչ ունիմք, եւ զամենայն ինչ ունիմք» (Բ. Կ. Թ. 9. 10), այսինքն՝ ունին զհոգեւորսն անթերի եւ անսպառ, / իսկ մարմնաւոր պիտոյից կարօտք մնային ոչ իբրեւ զկարօտս՝ բազձախնդիրք, այլ իբրեւ զկարեւորսն խնդրօղք, զոր եւ ի սուրբ Աւետարանին իմանամք զՏեառնէ մերմէ, որ ի լիութեանն ամենաբաւական էր եւ զարարածս բարձեալ ունէր ի հրամանս արարչութեանն, / այլ յրնչից կանանց բարեպաշտից պաշտիւր, որոց ապա զի՞նչ եւ ո՞րպիսի շնորհաց արժանաւորիլ, յայտնի է յամենակեցոյց / Յարութեանն իւրում, որ զլուսափայլ տեսութեան իւրոյ կանխեցոյց քան զառաքելոցն տեսութիւն, կանանցն դաստից այնոցիկ, / եւ արդարեւ արժանիք էին, զի որովհետեւ ոգորմածք ի հոգեւորս՝ գտին եւ զոգորմութիւն յաստուածտեսութեան անդ: Արդ, սիրելի՛ք / մեր ի Տէր, ըստ որում եւ դուք զհոգեւորացս փոյթ կալեալ ի պէտսն մարմնական կարօտութեան Սրբոյ Աթոռոյս եւ մեր՝ ոգորմած / տրովք ձերովք գանձանակաց օգնական հասանիք, գիտասջիք զի մեծի երանութեան եւ աստուածտեսութեան զձեզ պատրաստէք / արժանաւորիլ, քանզի յիրաւի առատապէս տրովք ձերովք Սուրբ Աթոռս եւ նորին սպասաւորք, որ օր ըստ օրէ ըստ հոգեւորին / գերապանծ չքեզանան եւ եկեղեցական յերգս ըստ հրեշտակացն ի յերկինս օրհնաբանութեամբ փայլին, եւ անձանձիր ազաչաւորք / են եւ մշտազերս ի մազթանս, նոցին շնորհք եւ ի կեանս եւ ի մահու հասցեն ձեզ օգնութիւն, եւ Տեառք Սուրբ Գահիս գերահռչակ / սիրելի առաքեալքն Քրիստոսի Սուրբ Յակոբեանք պահապան լիցին ձեզ եւ զգործս ձեռաց ձերոց յաջողեացեն, եւ բարեխօս լիցին / առ Տէր վասն փրկութեան ննջեցելոց ձերոց հոգւոց եւ կենդանեացդ, եւ վասն զի բարեգուլթ ոգորմածութիւն սրտից ձերոց ոչ միայն զմեզ, / այլ եւ զՍուրբ Առաքեալսն Քրիստոսի ուրախացուցին արդիւնք գանձանակի ոգորմութեան ձերում, որ էր ութր հարի[ւր] յիսուն զուռուշ / որ եկեալ

ժամանեաց ի Սուրբ Աթոռս, զորս շնորհեալ էիք լիալիր՝ ձեռամբ Սրբոյ Երուսաղէմայ վեքիլ շնորհափայլ Յ[ովհաննէ]ս վարդապետին, / Զոր եւ ընկալաք լիովին մեծագոյն իմն հաճութեամբ եւ մատուցաք ի սեղան Տեառն Աստուծոյ Ամենակալի իբրեւ զխուսնի ի հոտ անուշից Պատարագ / ընդունելի հաճոյ Աստուծոյ, զոր եւ ինքն Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս հաճեալ ընկալցի զնուէր ողորմութեան ձերոյ իբրեւ կամաւոր Պատարագս / Աբելի, Նոյի եւ Աբրահամու եւ այլ ամենայն հաճոյացեալ սրբոց իւրոց, եւ փոխարէնն հատուցէ ձեզ միոյն հազարապատիկ / եւ բիւրապատիկ զվարձս բարեաց, ցօղելով հանապազ ցօղն ողորմութեան ի վերայ հոգւոց եւ մարմնոց ձերոց, եւ մանաւանդ / ընդունելով զնուէրս ձեր՝ կատարեսցէ զամենայն հոգեւոր եւ մարմնաւոր խնդրուածս ձեր լցուցանելով ի բարին / նաեւ աստ՝ ի սրբազնասուրբ Տեղիսս Քրիստոսի՝ որքան շնորհաբաշխութիւնք, Սաղմոսերգութիւնք կատարին, Պաշտօնք եւ / Սուրբ անմահ պատարագք մատչին յայնց ամէնից ձեր համայն կենդանեաց եւ հաւասար ննջեցելոց / երանաւէտ տեսութեան եւ երկնից Արքայութեանն ընդ հաճոյացելոցն / Աստուծոյ արժանացուցէ բարերար եւ մարդասէրն Աստուած. ամէն:

Գրեցաւ Օրհնութեան Գանձանակի Կոնդակս ի Մայրաքաղաքս Սուրբ Երուսաղէմ, ընդ հովանեալ Սրբոց Յակովբեանց / Երջանիկ Առաքելոցն ի Հանրատենչ Գերագահ եւ Աստուածադիր Սուրբ Աթոռս ամենայն Հայոց, ի թիւ 1834, յԱպրիլ 22:

Ծնթ. բ. երեսին մատիտով արուած գումարում (թուերը՝ տակէտակ)  
 $\ll 165 / 375 / 330 = 870 / 270 = 1140 \gg$ :

## 13

ՆՈՐ ԶՈՒՂԱ

ՌՄՀԷ. ~ 1828

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Ամենափրկչի վանքի առաջնորդ Կարապետ արքեպիսկոպոս: ՀԱՍՅԷԱՏԷՐ՝ Պինանկ քաղաքի հայք: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ նոր հոգեւոր հովիւ է նշանակուել Յովակիմ քհյ Աբրահամեանը:

ԹԵՐԹ՝ 1. չգրուած՝ բ. երեսը: ՆԻԻԹ՝ թուղթ. եւրոպական, լուսագծերով: ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ՝ 41,4x30,3: ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ միասիւն (26x22,8): ԳԻՐ՝ նոտրգիր: ՏՈՂ՝ 37:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ վերը գրադաշտի մասի կենտրոնում, երկճիւղ ուս կտցած աղաւնու պատկերով «է»: Նրա տակ առաջնորդարանի կնքադրոշմը՝ շրջանակուած դեղին եւ նարնջագոյն ճաճանչներով: Զախում, թերթի վերից վար, երկու կողմից զոյգ կարմրագծով շրջանակուած, 5,8 սմ լայնքի ծաղկազարդ շերտ, աջում միայն կարմիր երկգլխի եզրագլխի, առաջնորդարանի կնքադրոշմից աջ՝ մոխրագոյն հաւասարասրուն սե-

զանի նման մախրադոյն պատուանդան, վրան կապոյտ խարխիւով չորս սիւն, սրանց վրայ՝ եռագմբէթ եկեղեցի, չափսերն առանց պատուանդանի՝ 8,5x3,4 մմ: Զ ա ռ դ ա գ ի ը՝ «Յ՛՛Ի» համառօտագրուած սկզբնաբառը գեղեցիկ թռչնադիր: Կարմրով գրուած բառերն ու տառերն այստեղ նոտրգրով: Գ ո յ ն ե ը՝ կարմիր, վարդագոյն բալագոյն, կապոյտ, մուգ եւ բաց կանաչ, դեղին:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ 1. Թերթի վերին եզրագծից 7 սմ ցած, կենտրոնում, ճաճանչազարդ եւ 6 մմ լայնքի շրջանակի մէջ, 37 մմ տրամագծով կնիքի դրոշմը, կենտրոնում գունդ բռնած Աստուած, նկարի ստորին մասում «1789», շուրջանակի, յաճախ կապգրերով, երբեմն իրար հիւսած՝ «է. ԿՆԻՔ Ս[ՈՒՐԲ]Բ ԱՄԵՆԱՅՓՐԿԶԻ 1238. ԶԻ ՍՕՎԱԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻԻՆ ԿՈԶԻ»:

2. Զախ եզերազարդի ձուլած եւ շրջագծի մէջ, շուրջը դեղին ճաճանչներ, արտաքուստ ոճաւոր խաչաձեւ՝ կոր կամ սուր 16 անկիւնով, մէջը օձադլուխ դաւազան, որ կիսում է գրուածը՝ «Ք[ՐԻՍՏՈՍԻ] Ծ[ԱՌԱՅ] / ԿԱՐԱՊԵՏ / ԱՐՔԵՊ[ԻՍԿՈՊՈ]Ս / 1818»:

ՎԻՃԱԿ՝ լաւ. ծրարելու համար ժամանակին եղել է ութածալ, այժմ պահպանուած է երկծալ:

#### ԲՆԱԳԻՐԸ

ՅԻՍՈՒՍԻ Քրիստոսի Ժառանգ - Ուրբ Ամենափրկչի Հրաշալի Վանից Առաջնորդ Կարապետ Երէնդեհեան. / Յորմէ ժամանեալ հասցէ գողցոյն սիրոյ եւ օրհնութեան եւ նամակ պահպանութեան. / Շնորհք Առաքելական եւ Աստուածային բազմապատիկ օրհնութիւնն եւ նախախնամական / գթութիւնն եկեսցէ եւ հանգիցէ ի վերայ յԱստուծոյ օրհնեալ քաղաքիդ Պէնանգոր / բնակեալ Քրիստոնէից, Լուսաւորչակրօն Ազանց բոլորից, նախ սրբանուէր / եւ մեղսաքաւիչ Քահանայից, ուսումնասէր Սարկաւազաց, Գեղեցկանուադ Վարաց եւ ամենայն ուխտի մանկանց Եկեղեցւոյ, Այլ եւ պերճապատիւ եւ մեծարու Իշխանաց եւ Ազնիւ Ազայից, Գեր/յարգոյ եւ արժանապատիւ Գործակալաց, բարեզարդ եւ պատուելի Պարոնաց, բազմահմուտ եւ բարեջան / Երհեստաւորաց եւ օրհնեալ հասարակ Մարդկանց, նաեւ Դշխոհապատիւ եւ ազնուուհի Խաթու/ներաց, Աստուածասէր եւ ազօթարար Տանտիկնաց, եւ առ հասարակ Երանց եւ Վանանց, Ծերոց եւ Տղայոց, Ե/րիտասարդաց եւ Սուսից եւ ամենայն չափու հասակի, խնդալ ի Տէր յարաժամ բերկրանօք. ամէն:

Հնորհք Ամենազօրին Աստուծոյ Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ իջցէ յերկնից եւ բնակեացի ի ձեզ, ի տուէ / եւ ի գիշերի, ի նստիլ ի տան եւ ի դնալ ի ճանապարհ, ի ննջել եւ ի յառնել եւ յամենայն ժամու. ամէն: /

Այլ եւ օրհնեսցէ զձեզ Տէր Աստուած մեր եւ զարդարեսցէ հոգւով եւ մարմնով, տամբ եւ տեղեօք, որդւովք / եւ դասերօք, սիրելեօք եւ բարե-

կամօք, ընտանեօք եւ ազգականօք, գոյիւք եւ գոյականօք. ամէն:

Եւ արդ, շնորհագեղուն Աստուածային օրհնութեանս ծաներուք սիրելիքդ մեր, զի յետ գալստեան Հոգւոյն / Սրբոյ Սրբազան Առաքեալքն վիճակաւ ելին յաշխարհ ամենայն՝ քարոզել զԱւետարանն Քրիստոսի, եւ ուր ուրեք ինքեանք / ոչ բաւականային զնալ, առաքէին յաշակերտաց իւրեանց՝ վասն կառավարելոյ զհաւատացեալս Քրիստոսի, որ եւ / սոյն բարեկարգ սովորութիւն եկեալ ի մեզ հասեալ, որպէս եւ մեք կատարեմք ըստ մեր հոգեւոր պարտականութեանն, / առաքելով Քահանայս ի յօրհնեալ վիճակս մեր Սրբոյ Ամենափրկչի Աթոռոյս, եւ ի լրման թէմի Առաջի Քահանային, միւս այլ քահանայ առաքեմք ի տեղի նորին, եւ զառաջինն արձակեմք, Վասն որոյ եւ Արդ՝ որովհետեւ / զթէմ տեղւոյդ ձեր Քահանայ եւ մերս հոգեւոր սիրելի որդեակ տէր Մկրտիչ տէր Անդրէասին լրացեալ է, / յաղագս որոյ Ահա առաքեցաք առ յԱստուծոյ օրհնեալ բարեգարդ յատկացեալ սիրելիսդ մեր զմերս հոգեւոր / որդեակ խոհեմազարդ Տէր Յովակիմ Աբրահամեանն, հանդերձ օրհնութեան կոնդակաւս, որ Աստուծով ի գալ / եւ ի ժամանիւն առ տեղդ, մտցէ ի վիճակ տեղւոյդ, եւ յիշեալ տէր Մկրտիչն ելցէ ի վիճակէդ եւ ան/յապաղ վերադարձցի առ տեղս, եւ սիրով եւ մխիթարութեամբ ճանապարհորդեսջիք առ մեզ, իսկ վերոյ / յիշեալ նորանեկ Քահանայն ձեր՝ սիրելի Տէր Յովակիմն կացցէ եւ մնասցէ առ ձեզ, եւ վասն ձեր Քահանայա/գործութիւն արասցէ, եւ տուաք իւր թէմ եւ ժամանակ մնալոյ առ տեղդ չորս տարի, բաց ի երթեւեկութենէն, / եւ պատուիրեցաք իւրն, այսինքն՝ մերս սիրելի Յարգոյ Տէր Յովակիմին, զի ընդ ամենեսին ձեզ սիրով եւ խաղաղութեամբ լինիցի / եւ հետեւօղ իւր կարգին եւ կրօնին, արի եւ զգաստ լինելով, աղօթասէր եւ ժուժկալ, միշտ ընթերցող աստուածային / Սուրբ գրոց, հեզ եւ խոնարհ եւ պարկեշտ, բարի օրինակ լինելով ամենեցուն, նաեւ պատուիրեմք ձեզ՝ օրհնեալ / սիրելեացդ մերոց, զի սիրով եւ յարգութեամբ ընկալջիք զձեր քահանայ Տէր Յովակիմն, եւ պատուեալ մեծարեսջիք եւ մխիթարեսջիք առատ արդեամբք եւ տրօք, եւ Աստուած զձեզ ամենեսին սիրով եւ խաղաղութեամբ պահեսցէ, եւ ի մտանել սրբոյ օրհնութեան կոնդակիս / ի քաղաքն ձեր բացձցի ի ձէնջ զցաւ, զցասում եւ զնեղութիւն, եւ տացի ձեզ կեանք եւ կենդանութիւն, ուրախութիւն եւ ցրն/ծուլթիւն, եւ աստուածային շնորհօք լնանիցիք դուք՝ հանդերձ որդւովք եւ սիրելեօք. շնորհք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եղիցի ընդ ձեզ. ամէն: /

Գրեցաւ ի վնսն Սրբոյ Հրաշալի Լուսնափրկչն՝ մերոյ, յամի Տեառն 1828. Եպրիլի 5ին, ի Նորս Զոհայ:

ՆՈՐ ԶՈՒՂԱ,

ՌՄՁԷ. - 1838

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Ամենափրկչի վանքի վերատեսուչ՝ Յաջորդ Յակոբոս ծ. վարդապետ, եւ կառավարիչ՝ Աստուածատուր վարդապետ: ՀԱՍՅԷԱՏԷՐ՝ Մադրասի հայք: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ նոր հոգեւոր հովիւ է նշանակուել Յովա-կիմ քհյ Աբրահամեանը:

ԹԵՐԹ՝ 1. Հգրուած՝ բ. երեսը: ՆԻԻԹ՝ Թուղթ. արեւելեան: ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ՝ 49,7x34,9: ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ միասիւն (30,5x23,2): ԳԻՐ՝ նոսրգիր: ՏՈՂ՝ 33 բուն մասը, ստորագրութիւնները՝ 4:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ. վերը գրադաշտի մասի կենտրոնում, նռնենու երկ-ծիւղ ոստ կտցած աղաւնու պատկերով «է»: Նրա տակ առաջնորդարա-նի կնքադրոշմը՝ շրջանակուած ճաճանչներով: Զախից աջ. վերից վար 4 մմ լայնքով դեղին շրջանակաչերտ (երկու կողմում կարմիր նուրբ գծեր), ապա՝ 6,4 սմ շերտ, մէջը կարմիր, կապոյտ եւ դեղին եզրագծերով ձու-լա-շեղանկիւնաձեւ 8 բոլորակ (վերինը եւ վարինը կիսատ), սրանց մէջ եւ շուրջը տերեւա-ծաղկազարդեր, վերեւից 5րդ բոլորակի մէջ ստորագ-րողների կնքադրոշմները, առաջինից ելնում են արեւի ճառագայթներ, երկրորդից՝ երկարացողուն ծաղկակոկոններ: Սրանից աջ՝ 3, 8 եւ 3 մմ լայնքով, մոխրագոյն, նարնջագոյն եւ կրկին մոխրագոյն շրջանակաչե-րտեր, որոնց եզրագծերը՝ կարմիր կամ սեւ: Գրադաշտից աջ, վերից վար, կրկին կարմիր եզրագծերով եւ 3 մմ լայնքով դեղին շրջանակաչերտ, ապա 2 սմ լայնքով տերեւա-ծաղկազարդի շերտ, վերջում՝ 1,5 մմ լայն-քով նարնջագոյն եզրագիծ: Առաջին տողի վերին շրջանակագծի վրայ, կենտրոնը թերթի աջ եզրից 6,9 սմ ձախ՝ 95x41 մմ չափերով եկեղեցու գմբէթ-զանգակատուն, գմբէթի եւ 4 զանգերի վրայ խաչեր: Զ ա ղ ա գ ի ղ ՝ սկզբնազիր «ի»ն՝ հտեւի ոտքերին կանգնած առիւծ, վեր պարզած թաթերի մէջ ձուկ, երկար վզով դուլին աջ կորացրած. շարունակութիւ-նը առաջին երկաթագիր տողը վերից երկգիծ, տակից միագիծ կարմրով շրջանակուած: Խ ո ղ ա գ ի ղ եւ առանձին տառեր՝ կարմիր (այստեղ՝ նոսրով): Գ ո յ ն ր՝ կարմիր, կանաչ, բաց կապոյտ, նարնջագոյն, դե-ղին, մոխրագոյն:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ 1. Թերթի վերին եզրագծից 7 սմ ցած, կենտ-րոնում, ճաճանչազարդ եւ 6 մմ լայնքի շրջանակի մէջ, 37 մմ տրամագ-ծով կնիքի դրոշմը, կենտրոնում գունդ բռնած Աստուած, նկարի ստորին մասում «1789», շուրջանակի, յաճախ կապգրերով, երբեմն իրար հիւսած՝ «է. ԿՆԻՔ Ս[ՈՒՐԲ]Բ ԱՄԵՆԱՅՓՐԿՁԻ 1238. ԶԻ ՍՕՎԱԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՆ ԿՈՉԻ»:

2. Զախ եեզազարդի մէջ, արտաքուստ ոճաւոր խաչաձեւ, կենտրո-

նում վերից վար վարդապետական դաւազան, «Ք[ՐԻՍՏՈՍԻ] Ծ[ԱՌԱՅ] / ՅԱԿՈԲՈՍ / ՎԱՐԴԱՊԵՏ / 1813»:

3. Նրանից ցած, կորացուած անկիւններով ուղղղանկիւն, կենտրոնում, վերից վար վարդապետական օձադլուխ դաւազան, անունը եւ կոչումը մէկական կապըրով՝ «Ք[ՐԻՍՏՈՍԻ] Ծ[ԱՌԱՅ] ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏ. 1264»՝ վարդապետ դարձել եւ կնիքը պատրաստել է տուել 1815 թ.:

ՎԻՃԱԿ՝ լաւ. երեւի ծրարելու համար ժամանակին դարձուած 12ածալ, նոյն վիճակում խոնաւութիւն տեսած, թերթի կենտրոնում անկանոն եզրադժերով 11x5 սմ չափսի ձուածեւ մդացած բծեր. այժմ պահպանուած է քառածալ:

#### ԲՆԱԳԻՐԸ

Ի ԳԵՐԸՀՐԸՇ ՍՐԲՈՅ ԵՒ ՄԵԾԻ ԸՄԵՆԸՓՐԿՉԻ ՎԸՆԻՅ ԸՌԸՔԻ/լական լուսապայծառ եւ դեղեցկաշէն Հոյակապ բարձրաբերձ Սուրբ Եկեղեցւոյս վերա/տեսուչ՝ Յաջորդ Յակոբոս ծ. վարդապետ, եւ կառավարիչ՝ Աստուածատուր վարդապետ, / Յորոց սիրով Սուրբ Հոգւոյն եւ Աստուածային բազմապատիկ օրհնութեամբ մատուա/ցի Ողջոյն Քրիստոսական լուսաւորչադաւան Պատուելի Հայկազեանցդ, որք / կայք բնակեալ յԱստուածախնամ մայրաքաղաքդ Մադրաս. Հաւատարիմ Սրբանուէր / Քահանայիցդ, Յորհապատիւ եւ բազմերախտ Գործակալաց, Մեծարու եւ շնորհապերձ / Իշխանաց, Յորհաշխատ եւ հարազատ Կառավարչաց, Հանճարեղ եւ արդարավաստակ Վաճա/ռականաց, Հայրենասէր եւ ազգասէր առ հասարակ Հայկազնէիցդ, բարեպաշտուհի Տիկնացդ, մեծաց եւ փոքունց, Արանց եւ կանանց, ծերոց եւ տղայոց խնդալ ի Տէր:

Հնորհք, Սէր, ողորմութիւն, խաղաղութիւն եւ քաղցրականարկութիւն Ամենասուրբ Երրորդ/դութեան, հանդերձ սքանչելահրաշ Զօրութեամբ կենաց Փայտին Քրիստոսի, եւ Արիւնաներկ Տա/տասկի չարչարանաց Սրբոյ Հօրն մեր Գրիգորի Լուսաւորչին եւ շնորհաբաշխ Եջոյ Սրբ/բազան առաքելոյն Թադէդոսի, եւ արդարոյն Յովսեփայ նախարարին, եւ համայն / Աստուածաբնակ Արքութեանցն՝ որք կան աստ ի մայրենի ծոց ահեղահրաշ Սրբոյ Աթոռոյս Եմենա/փրկչի, առատացեալ բազմացի ի վերայ ձեր ամենեցուն, եւ փայլեալ պէսպէս բարութեամբք զձեզ / զարդարեսցէ ըստ հոգւոյ եւ ըստ մարմնոյ եւ Աստուածային շնորհօք լցուսցէ. ամէն:

Եւ զկնի սուրբ ողջունի եւ օրհնութեանս Աստուածայնոյ, յայտ առնեմք Պատուելի բարեպաշտութեան / ձերում, զի ի բնէ անտի լուսահողի նախնեացն մերոց լեալ է սովորութիւն, որ ի լրանալն ժամանակի վիճակաւոր / քահանայի ուրուք եղելոց, աստէն հարկ է պատրաստել զայլ ոմն, եւ առաքել ի տեղի նորին, եւ զա/ռաջինն արձակել, վասն որոյ կարդեալ այսու օրհնութեան կոնդակաւս մերով, վիճակաւոր քահանայ

ձեզ՝ զհամես/տաբարոյ եւ հեզահոգի Աբրահամեան Տէր Յովակիմ արժանապատիւ քահանայն, առաքեցաք զալ եւ / հովուել զձեզ Աստուածային պատուիրանաւ, զոր պարտիք եւ Դուք ամենեքեան ընկալնուլ ի սէր մեր, իբրեւ ըզ/ծառայ Քրիստոսի՝ յարգութեան պատուով եւ զսէր ցուցանելով սրտադիւր, եւ մխիթարեալ պահպանեսցիք մնալ առ / ձեզ հինգ ամ ժամանակաւ, իսկ ի ժամանիւ սորին առ տեղդ, Յարգոյ Տէր Ատեփաննոս Տէր Յարութիւննեանն / ելեալ վերադարձցի առ մեզ (զի ժամանակն լրացեալ է) եւ սոյն նորակէ Քահանայ Տէր Յովակիմն կացցէ եւ մնասցէ առ ձեզ: / Եւ պաքէն եւ մեք միաբան ուխտիւք աղօթաւ առնեմք վասն ձեր՝ ի մէջ ահեղահրաշ Սրբոյ Աթոռոյս / Եւ մենափրկչի, որպէս զի բարձրագոյն Աստուած օրհնեսցէ զձեզ եւ զորդիս ձեր, զազգս եւ զընտանիս / ձեր, զտունս եւ զբնակութիւնս ձեր, եւ զամենայն զբանս եւ զգործս ձեր արդիւնաւորս արասցէ, / եւ պահպանեալ պահեսցէ ընդ հովանեաւ ամենագոր նշանի իւրոյ, փրկեսցէ եւ ազատեսցէ / յերեւելի եւ յաներեւոյթ թշնամեաց եւ յամենայն փորձանաց, նաեւ՝ զհոգիս համայն հին եւ նոր ննջեցե/լոցն ձերոց լուսաւորեալ պայծառացուցէ եւ հանգուցէ յարքայութեան իւրում, ընդ յա/ջակողմեանսն դասելով եւ արժանացուցէ իւր քաղցր տեսութեան եւ երանաւէտ ձայնին. ամէն:

Գրեցաւ ի գերահռչակ Վահագն Սրբոյ  
Եւսեփէս, որ ի Նորս Զուղայ, յամի  
Տեառն 1838, Մարտի 10ին

Որք կամք եւ մնամք վասն ձեր բարեացակամ աղօթարարք.

Սրբոյ Ամենափրկչի Աթոռոյս հոգաբարձու

Յաջորդ Յակոբոս վարդապետ:

Սրբոյ Աթոռոյս կառավարիչ  
Աստուածատուր վարդապետ:

Ծնթ. Միայն ստորագրութիւնները՝ աջակողմեան ստորին 3 տողը՝ հեղինակների ձեռքով, մնացեալը՝ քարտուղարի:

15

ՔԻՇՆԻ

ՌՄՂԳ. - 1844

ՀԵՂԻՆԱԿ եւ՝ ԳՐԻԶ՝ ՆԵՐԱԷՍ Ե. Աշտարակեցի կաթողիկոս ամենայն հայոց (1843-1857): ՀԱՍՅԷԱՏԷՐ՝ Սուրբիաս Սոմալեան աբահար Մխիթարեանց: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ Գաբրիէլ Այվազեանի այցելութեան մասին, նաեւ՝ խնդրում է Միքայէլ վ. Չամչեանի՝ հեղինակային «զհարազատ օրինակն ՎԱՀԱՆ անուանեալ գրքոյ»:

ԹԵՐԹ՝ 1. ՀԳՐՈՒԱԾ՝ բ. երեսը. ժամանակակից լուսանկար-պատճէն (չոր): ՆԻԻԹ՝ Թուղթ: ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ՝ 29,7x21: ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ միասիւն (18x16,2): ԳԻՐ՝ շղագիր: ՏՈՂ՝ 25:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ չունի:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ վերր, գրադաշտի կենտրոնում, քառանկիւ-  
նի անկիւնները շեղակի հատած եւ ութանկիւն դարձուած դռմը՝ «Է. /  
ՆԵՐՍԷՍ / ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ / ԵՒ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ Ա՛Մ ՀԱՅՈՑ / ՌՄՂԲ.  
1843»:

ՎԻՃԱԿ՝ բաւարար (ըստ ամենայնի՝ նաեւ բնագիր օրինակը):

#### ԲՆԱԳԻՐԸ

Սերբէս Ժառայ Ռիթարոն է՝ անհասանելի կամօքն Ասոր-ժոյ եղբակցականութիւն է՝ կա-  
թոլիկոս ամենայն Հայոց Ժայրա/գոյն պարրիարգ Համապատկան նախամեծար աթոռոյ Արա-  
բաբան մայր եկեղեցոյ սրբոյ ԿԵԹՈՒՂԻԿԷ / ԷՋՄԻՇՄՆԻ Շնորհափայլ  
արհիեպիսկոպոսի եւ ընդհանրական Աբբայի Տեառն Սուքիասայ զողջոյն  
փրկչական / նուիրեմ ամենահարազատ անխարդախ ճշմարիտ սիրով:  
Գիր ձեր առ մեզ յամի 1841, ի Սեպտեմբերի 16. / լցեալ սիրով ընկալեալ  
ի ձեռն հարազատի ձեր եւ ոչ անհարազատի մեր Գաբրիէլ վարդապետի  
Գէորգեան Այվա/զեանց՝ այն անվայելչական ոչ միայն մերում միազգա-  
կան եւ քրիստոնէական սեպուհ պարտաւորութեանց, այլեւ / համաշխար-  
հական ազնուական կենցաղակցութեանց գտանիմ ցարդ անպատասխան:

Ծերունի ժամանակին վաղափորձ են ներգործութիւնք՝ թէ է ժամա-  
նակ լռելոյ եւ ժամանակ խօսելոյ, զորոյ եւ մեք անձամբ անձին առեալ  
զփորձ, զամս 16 համօրէն լռութեամբ դադարեցուցաք եւ զգրիչ առ ամե-  
նայն հեռաւորս / եւ մերձաւորս: Այլ զի հզօր իշխանն ժամանակաց, որ  
սովոր է մեռուցանել եւ կեցուցանել՝ զմեզ եւս մեռուցեալ եւ կեցուցեալ  
յամին անցելոյ ի Ս. Պ. Բուրգ, հուսկ ապա պարտաւորեաց տալ վաղձան  
լռութեանց, եւ զքանքար ի նորոյ մեզ պագեւեալ / կենաց յարգել ըստ  
կարողութեանց ի մեծութեան փառաց իւրումն ամենաբանական տեսչու-  
թեանց, եւ ի շինութիւն երկանց երկնավ/// մայրութեանց սրբոյ առաքե-  
լական եկեղեցւոյ եւ ամենաբարեպաշտ հօտի լուսաւորչացն Հայաստան  
ազգի աստուածազգեաց առաքե/լոցն Թադդէոսի եւ Բարդուղիմէոսի եւ  
առաքելասարաս նոցուն յաջորդի Գրիգորի մեծի Պարթեւի, ահաւասիկ /  
զառաջինն այժմ յայտնեմ ձեզ զիսկապէս շնորհակալութիւն մեր յաղագս  
ձեր առ մեզ այնօրինակ բարեգրութեանց:

Սիրելի Այվազեանն այնպէս վազելով էանց առ մեօք, մինչեւ ոչ գի-  
տել անգամ թէ ուստի դայ կամ յո երթայ: / Մատեանքն երկոքին վաս-  
տակք ձերում տպարանի տակաւին ի ճանապարհի գտանին, այլ քան  
զայնս սիրական մեզ՝ / եթէ չհամարեսցի յանհնարիցն ի կարգի՝ շնորհ  
գերազոյն համարիմ նուիրել մեզ մի՝ յաւէրժական յիշատակաց աշխա/  
տողին զհարազատ օրինակն ՎԱՀԱՆ անուանեալ գրքոյ հայր Միքայէլ  
վարդապետի Չամչեան, որոյ համառօտեալն / ի նորոյն հակառակորդաց  
օրինակ մի աղճատ՝ նոր այժմ տեսե[ա]լ աստանօր՝ ի Կիչնեւ, ցանկալի է  
մեզ ընթեռնուլ / զմաքուր օրինակն հեղինակին ամբողջ:

Ողջունելով զուխտ ձեր համօրէն մաղթեմ ձեզ եւ ամենեցուն զբարեգթութիւն Տեառն Աստուծոյ՝

Եպիսկոպոսապետ, պատրիարք եւ կաթողիկոս ամենայն հայոց Ներսէս:

1844 եւ ազգական մեր 1293

Դեկտեմբերի 21, ի Կիշինեւ

Ծնթ. Նոտրգրով մասը տպագիր է: Ենթադրելի է, որ պատճէնիս բնագիրը պահպանուում է Մխիթարեանց Վենետիկի դիւանում:

16

ՎԱՅՐ

ՌՅ. - 1851

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Արմաշի Զարխափան վանքի առաջնորդ Ստեփաննոս արքեպիսկոպոս: ՀԱՍՅԷԱՏԷՐ՝ Յակոբ արքեպիսկոպոս: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ շնորհակալութիւն վասն նուիրեալ 50 ղուրուշ տարեկան լուսագինի:

ԹԵՐԹ՝ 1. չգրուած՝ բ. երեսը: ՆԻԻԹ՝ թուղթ: ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ՝ 45,5x32: ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ միասիւն (26x24): ԳԻՐ՝ նոտրգիր: ՏՈՂ՝ 21:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ կնքադրոշմի շուրջը կարմիր, կապոյտ եւ դեղին ճաճանչներ, «Պտրրգ» եւ «Մ՝Բ ԱԾԱԾՆԻ» բառերից վեր պսակներ, ճաճանչներ եւ թագեր, «Շ» գլխատառը գունաւորած կապոյտով եւ դեղինով (գոյներ՝ կարմիր, կանաչ, կապոյտ, դեղին):

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ վերին եզրից 3 սմ ցած, գրադաշտի կենտրոնի ուղղութեամբ, 4 սմ տրամագծով, սեւով, շուրջանակի՝ «ԿՆԻՔ ԶԱՐԽԱՓԱՆ ՍՈՒՐԲ Ա՝ԾԱԾՆԻ ՎԱՆԻՅ ՅԱՐՄԱՇ. 1820», կենտրոնի բոլորակի մէջ Աստուածածին՝ մանուկ Յիսուսի:

ՎԻՃԱԿ՝ բաւարար:

ԲՆԱԳԻՐԸ

ՊՏՐՐԳ Մ՝Բ ԱԾԱԾՆԻ

Հնորէն-սոս-հոգ-ոյն ծառայիցն Աստուծոյ ծառայ նուաստ Ստեփաննոս արքեպիսկոպոս Զարխափան վանաց . . . եւ վիճակաց նորին գրկախառն / սիրալրական համբուրիւ ողջունեմ զաստուածարեալ եղբայրդ ըստ հոգւոյ Տ. Տ. Յակոբ սրբազան . . . թագաւոր/եալ մայրաքաղաքիդ զառաքելապատիւ արքեպիսկոպոս:

Ըստ բարեսէր հաճութեան կամաց վեհիդ, ի հաւաստի նշան սրտեւանդն սիրոյդ առ մեծարեալն Աստուծոյ ամենասուրբ եզական / կոյսն Մարիամ, նուիրեալն ի ձէնջ յիսուն ղուրուշ տարեկան լուսագին ի տաճար տիրամօրն լուսոյ, ընդ ձեռն հաւատարիմ գան/ձապետի սրբոյ ուխտին մահտեսի Նիկողայոս աղայի Տէր-Գրիգորեան եհաս առ մեզ: Եւ քանզի այս ընծայատրութիւն Զերդ / ջերմեռանդութեան յօրինակ եւ յոր-

դոր բարեպաշտ ժողովրդոց՝ յաւելլու հաւատս, յաճախէ զսէր ամենեցուն, անեցուցանէ զպտուղս բեղմնաւորս եւ արդիւնս շահեկանս: Յաղադս որոյ եւ ի մէնջ նուաստից յանպիտան ծառայից միաբա/նից լիաբերան շնորհակալութեան ի ճահ դատեցաւ: Ուստի պարտապանս զմեզ իրաւապէս համարեալ, յանդիման սրբութեան / սեղանոյ տիրաբնակ եկեղեցւոյ, աղերս աղօթից եւ մաղթանս սրտառուչս վեր առաքեցաք առ Քրիստոս Աստուած, զի ընկալցի զնուէր / ողորմութեան ձերոյ իբրեւ զիւղ անուշահոտ հեղեալ ի դիւխն տիրական: Եւ արժանահայց բարեխօսութեամբ իսկուհւոյ մօրն եւ կուսի ի հանդէս հողեւորականդ տեսչութեանդ փառաւոր արասցէ դովելի դործովք: Որպէս զի ի հաճոյս բարերար կամաց / իւրոց եղիցին եւ յօդուտ հաւատացելոց ջանք ձեր եւ վաստակ: Զի բոստ մեծութեան անուանդ եւ պաշտօնիդ՝ առնելով եւ / ուսուցանելով, մեծ կոչեալիք յարքայութեան երկնից: Եւ ի կրկին եկեղեցիս՝ ի զինուորեալն եւ ի յաղթականն, որպէս լոյս ան/աղօտ եւ անշէջ պայծառասլիք լուսաւոր առաքինութեամբ, ի փառս եւ ի պատիւ եռալուսեան տէրութեան միասնական / սուրբ Երրորդութեան յաւիտեանս. ամէն:

Գրեցաւ յամի Տեառն 1851, Օդոստոսի 24 / ի վանս Սուրբ Կուսին յԱրմաշ:

17

[ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ]

ՌՅԵ. - 1856

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Յակոբոս Գ. Սերոբեան պատրիարք հայոց Պոլսոյ (1839-1840, 1848-1858): ՀԱՍՅԷԱՏԷՐ՝ «եկեղեցւոյդ համօրէն լրութեան հողեւորականք եւ աշխարհականք»: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ յայտնում է, որ ապօրինի պսակադրութեան համար Յովսէփ քահանան կարդալոյժ է արուած:

ԹԵՐԹ՝ 2. չդրուած՝ 1բ-2բ: ՆԻԻԹ՝ թուղթ: ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ՝ 38x24,1: ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ միասիւն (34x21): ԳԻՐ՝ չղաղիր. խոշոր: ՏՈՂ՝ 30:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ չունի:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ վերին եզրից 1,6 սմ ցած ձուածեւ, մանուշակադոյնով, դրոշմուածքը թոյլ, վերին եզրով՝ «Յակոբ», տակը խաչածեւ դրուած զոյդ դաւազան եւ անզանազանելի ինչ: Վերի աջ անկիւնում, տարբեր ձեւքով «Պարիրք», նոյն ձեւքով է ստորին երու տողը՝ «Ողջ լեւրութք... հայոց»:

ՎԻՃԱԿ՝ ծալուածքները եւ եզրերը մաշուած, ծալծլուած:

ԲՆԱԳԻՐԸ

Ի Տէր Յակոբ արքեպիսկոպոսէ եւ . . . է մեծի / Պոլսոյ քրիստոսականս սուրբ ողջունիւ եւ օրհնութեամբ ծա/նուցումն լիցի սրբոյ եկեղեցւոյդ համօրէն լրութեան հողեւորա/կանաց եւ աշխարհականաց, մեծաց եւ փոքունց առ հասարակ:

Խարբերթցի Տէր Յովսէփ քահանայն ամիսէն աւելի / առաջ Էտիրնէցի սարրաֆ մահտեսի Կարապետ անուն հայաղգի / անձը, որ իւր օրինաւոր պսակեալ կնոջմէն զատուեր էր, առանց համանի / պատրիարքարանիս գաղտնի պսակեր է ի Պէշիկթաշ կոյս աղջկան / մը հետ՝ երկու հազար ղուրուշ առնելով, ինչպէս որ կնքունակ դր/րով իւրով հաստատեաց:

Արդ, Աղգային եկեղեցական ժողովը սուրբ Ներսէս Շնորհալի հայրապետի առ դասս քահանայից գրած խրատուց / խօսքէն առնելով՝ վճռեց, որ նոյն Խարբերթցի Տէր Յովսէփ քահանայն այսուհետեւ լուծեալ է քահանայական կարգէն, / ուստի եւ աշխարհականութեան անուամբը պիտի կոչվի, մարմնաւոր / արհեստին հետեւելով իր պիտոյքը հոգայ, եւ մինչեւ ցմահ / պիտի աշխատէ իր հոգւոյն փրկութիւնը գտնելու համար / Աստուծոյ շնորհիւր: Ապաքէն անցմամբ ժամանակաց չըլլայ որ բարե/պաշտ մէկը ներողութիւն մտածելով վերստին անոր քահանայութեան / հրաման խնդրէ եւ ընդ նորովիւք հայրապետաց մնայ:

Ահա այսու օրհնութեան գրովս կծանուցանեմ ձեզ բա/րեպաշտիցդ, որ այսուհետեւ նոյն Խարբերթցի Տէր / Յովսէփը քահանայ չճանչնաք, այլ լոկ աշխարհական անձ մի է: / Այս մտօք ծանուցուեցաւ նաեւ Խարբերթի ա/ռաջնորդաց, որպէս զի իրենց բոլոր վիճակաց եւ դիւղ/րէիցը մէջ հրատարակեն քահանայութենէ լուծվիլը եւ աշ/խարհական ըլլալը լոկ Յովսէփ անուն, որն որ այժմ / եասախճիով աքսոր պիտի երթայ երկիրը Խարբերթ:

Ողջ լեւուք դօրացեալք ի խնաման Աստուծոյ:

1856, Մարտ 10, ի պատրիարքարանի հայոց:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

ՌՅԿԸ. ~ 1869

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Եսայի Թալասցի պատրիարք հայոց երուսաղէմի (1864-1885): ՀԱՍՑԷԱՏԷՐ՝ Գրիգոր Օտեան: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ ցաւակցութիւն Օտեանի մօր մահուան առիթով:

ԹԵՐԹ՝ 2. չգրուած՝ 1բ-2բ: ՆԻԻԹ՝ թուղթ: ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ՝ 33,5x23: ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ միասիւն (26x18,8). ձախից երկու, աջից մի սեւով սահմանադրուած: ԳԻՐ՝ չղղիւր: ՏՈՂ՝ 33:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ կնիքից աջ դեղինի եւ ոսկեգոյնի երանգներով եւ ոճաւոր զարդագիծ է, պատիւի նշանով՝ «ՊՏՐՐԳ», սկսուածքի առաջին 5 տողը նոյնպէս ոսկու եւ դեղինի երանգներով, պատրիարքի անունից բացի մնացեալը տպագիր, առաջին՝ «Յ՛Ի» համառօտման գրերը բուսական, հանգուցային եւ կենդանական զարդերով համեմուած, վրայի պատիւի նշանը ճաճանչներով շրջապատուած աղաւնակերպ սուրբ Հոգի,

«Յ» գրի բոլորակները մէջ կրկին ճաճանչներով շրջապատուած խաչ եւ Յիսուսի դիմանկարը, որ կայ նաեւ «Ի» գրի երկու ստեղծների միջեւ:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ թղթի վերին եզրից 1 սմ ցած, գրադաշտի կենտրոնում, 4 սմ տրամագծով կլոր, կարմրով, շուրջանակի՝ «ԿՆԻՔՍ ՍԲ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՈՉ ՊԱՐՏՈՒՑ ԱՅԼ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ», մէջի շրջանակում Քրիստոսի յարութեան պատկերը: 2բ՝ «Ժամանեալ ի Կ. Պօլիս 5 Օգոստոս 1869, պատասխանեալ 7 [Օգոստոս 1869]»:

ՎԻՃԱԿ՝ բաւարար:

#### ԲՆԱԳԻՐԸ

ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԾԱՌԱՅ ՏԵՐ / ԵՍԱՅԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԵՒ ՇՆՈՐՀԻԻ / ԱՄԵՆԱՍՈՒՐԲ ՀՈԳԻՈՅՆ . . . ԱՌԱՔԵ/ԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԱԹՈՌՈՅՍ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ / ՎԵՐԱՏԵՍՈՒՉ, ՍՈՒՐԲ ԵՒ ՏՆՕՐԻՆԱԿԱՆ / ՏԵՂԵԱՅՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ, ՅՈՐՄԷ ՀԱՍՅԷ ՇՆՈՐՀՔ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ Ի ՎԵՐԱՅ / քրիստոսազօր եւ վսեմաշուք Գրիգոր էֆէնտիի Օտեան եւ պերճափայլ ազնիւ ընտանեացն.

Աստուածասէր սիրելի՛

Որ էնն Բանն մարդացեալ սակս աստու/ածացուցանելոյ մարդկայինս տկար, մահացու բնութիւն՝ ի փրկաւէտ եւ յերջանկառիթ պատգամ/սըն իւր այս յուսալիր պատգամ եւս որոտայ յասելն. «Եթէ ոչ հատն ցորենոյ անկեալ յերկիր / մեռանիցի, ինքն միայն կայ, ապա թէ մեռանիցի՝ բազում արդիւնս առնէ» (Յ\*Վ. ԺԲ. 24-25):

Ո՛հ աստուածայինն մարդասէր զթուլթեան, որ միով եւեթ արարչական բանիւն որպէս ըզ/տիեզերս յոչէից ի գոյ ած, սոյնպէ՛ս, սոյնպէս եւ զմահուն իրական հարուած սոսկալի ի չիք դար/ձուցանէ, մարդ անկեալ յերկիր իբրեւ զհատն ցորենոյ տայ ի գարնան զբազմութիւնս արդեանց / ասեմ յերկրորդ կեանսն, զի մահն ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ սկիզբն երկրորդ ծննդեան եւ կենաց, / եւս եւ այլ շատ խօսեցուք, զի Ձերդ աստուածասիրութիւն գիտէ քաջ անձամբ գանձն / մխիթարել, մանաւանդ թէ, զի մայր Ձեր բարեպաշտուհի զամենայն աւուրս կենաց իւրոց ըստ / քրիստոսաւանդ պատուիրանացն վարեցաւ, պարտ եւ արժան է ընդ հրեշտակացն դասուն / ոչ երբէք տրտմիլ, այլ ուրախ լինիլ, զի ի վաստակոցն՝ որ յայս կենցաղ ապականութեան վաստակեցաւ, կայ մնայ նմա հանդիստ, եւ փոխանակ առաքինական դործոցն ունի փառօք եւ պատուով / ներկայանալ յաթոռ ամենակալին եւ ընդ իմաստուն կուսանսն դասակից լեալ, յարազուարճ / անպատում բերկրանօք հրճուիլ եւ բարեխօս իսկ վասն Ձեր քրիստոսասիրութեան լինել, / ուստի կրկնակի արժան է Ձեզ ուրախ լինել ի յայտնութիւն անչափ սիրոյն որ առ Աստուածն եւ մայր / Ձեր երջանիկ, ուրախանայ արարիչն ընդ գրկախառնիլ իւր պարանոցաւ հարազատ աղախ/նւոյն իւրոյ, իսկ մայր Ձեր յիշատակաց արժանի խնդայ եւ

ղուարճացեալ ցնծայ ընդ փառսն, ընդ / լուսեղէն հանդերձսն, որ յերկնաւոր թագաւորին շնորհեալ, որում եւ ղձեղ արժանիս արասցէ / Տէր յետ խորին ծերութեան, կեանս երկարս, խաղաղականս պարգեւելով Ձեր պայծառափայլ մեծութեան, պսակս անթառամս հիւսեացէ աղօթուտ գործոց Ձերոց, զորս գործէք եւ ունիք իսկ մինչ / ցկէտ վախճանի Ձերոյ գործել:

Արբոյ առաքելական աթոռոյն / Երուսաղէմի պատրիարք Եսայի արքեպիսկոպոս

19

Երկու օրինակ՝ 19Ա, եւ 19Բ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՌՅԻԶ. - 1877

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Ներսէս Բ. Վարժապետեան պատրիարք հայոց Պոլսոյ (1874-1884): ՀԱՍՑԷԱՏԷՐ՝ պոլսահայութիւն: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ դրամ հանգանակելու կոչ՝ Պալատի թաղի հանգուցեալ բնակիչ բրուտ Թադէոսի հիւանդ կնոջը եւ հինգ չափահաս աղջիկներին պարտքից աղատելու եւ իրենց բնակարանից չվտարուելու համար:

ԹԵՐԹ՝ 2. ՀԳՐՈՒԱԾ՝ 1բ. երեսը: ՆԻԻԹ՝ Թուղթ. լուսագծերով եւ լուսադրոշմով: ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ՝ 34,3x21,3: ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ միասիւն (26x17,6): ԳԻՐ՝ չղագիր: ՏՈՂ՝ 34:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ չունի:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ Թղթի վերին եղրից 1,5 սմ ցած, գրադաշտի կենտրոնում, 3,2 սմ կլոր, սեւով դրոշմ, շուրջանակի՝ «ՔՍԻ. ԾՌՅ. ՆԵՐՍԷՍ ԱՐՔԵՊԻՍ. ՊԱՏՐԻԱՐՔ. Կ. ՊՈԼՍՈՅ. 1874»: Թղթի վերին ձախ անկիւնում տպուած. «ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ / Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ. ԹԻԼ 234»: Նոյն մասում, Թղթի աջ եղրին, ձեռքով. «ՊՏՐՐՔ»:

ՎԻՃԱԿ՝ բաւարար. երկրորդ օրինակը ընդլայնակի պատռուած, երկու կէս եղած:

ԲՆԱԳԻՐԸ

Յիսուսի Քրիստոսի ծառայ Ներսէս արքեպիսկոպոս եւ շնոհիւն / Աստուծոյ . . . հայոց Կ. Պոլսոյ, ողջունիւ հայրական սիրոյ յայտ / առնեմ առ ամենայն ողորմած աղօթյինս, թէ Պալատու թաղին / բնակիչներէն հանգուցեալ բրուտ Թադէոսի հիւանդ լծակիցը / եւ հինգ չափահաս աղջկունք իրենց նախորդ լաւագոյն վիճակէն դառն եւ անտանելի թշուառութեան մէջ ինկած՝ եւ օրական / պարէնի կարօտ ըլլալէ դատ, իրենց աղքատիկ խրճիթը 7 հաղար / ղուրուշի պարտուց փոխարէն գրաւի առնուած, եւ նոյն պարտքը ան/վճար մնալուն առթիւ, այսօր ըստ կանոնի էֆգաֆին վճռուած / է՝ իրենց բնակարանէն մերժուիլ եւ թափառական մնալ փող/ոցներու եւ աւերակներու մէջ:

Յիշեալ ողորմելի ընտանիքն այս վերջին տաղնապին / վրայ եւ ոչ մէկէ մը օգնութիւն եւ յոյս չունենալով՝ վկայութեամբ պատուարժան թաղ. խորհրդոյն Պալատու գիմեցին ի Պատրիարքարան՝ Ազգին օգնութիւնը հայցել, եւ ըստ այնմ պատշաճ դատեցաւ / դատ. խորհուրդն յատուկ շրջաբերականաւ մը նպատ / հանգանակել ի թեթեւութիւն պարտուց սոյն խղճալի ընտանեաց / եւ ի յաջողութիւն գործոյս, ներկայ շրջաբերականս յանձ/նուեցաւ Արժ. Տէր Յովհաննէս քահանայի Շահապեան, / որով մեր սիրելի եւ ողորմած ազգայնոց կամաւոր նուիրաց շր/նորհներն ընդունի ի մխիթարութիւն տառապեալ աղջկանց, / որոց պարտքը հատուցվի, եւ իրենց աղքատիկ խրճիթէն գուրս չձգվին:

Ուստի կխնդրեմք մեր բարեսէր ազգայիններէն, որ / ի դալ Արժ. քահանայիս կարեկցաբար մէկ մէկ կամաւոր նուէր շր/նորհել բարեհաճիք՝ ի թիկանց թղթոյս նշանակելով իւրաքանչ/իւրոց նուիրաց բաժինը եւ ստորագրութիւնը, որպէս զի Պատ/րիարքարանս փութայ հատուցմամբ պարտուց նոցին թշուառ/ութեանց դարման տանել ըստ կարելւոյն, եւ զանոնք վերահաս / վտանգէ մը պաշտպանել շնորհիւ օժանդակութեան ողորմած ազ/գայնոց, որոց ամենեցուն յաւելցէ Տէր Աստուած գերջանկութիւն կենաց / եւ զյաջողութիւն գործոց ընդմիշտ եւ յաւիտեանս. ամէն:

Ողջ լերո՛ւք զօրացեալք ի Քրիստոս,

ՊՏ. Ներսէս Արքեպս.

22 Փետրուար 1877

Ի Պտր. հայոց

Կ. Պօլիս

Ծնթ. Պահպանուած է շրջաբերականի 2 օրինակ. երուան էլ բնագիր են՝ վաւերացուած կնիքով եւ պատրիարքի ստորագրութեամբ, երկուսի տարբերութիւնները բառական եւ շարահիւսական են՝ անշնչան: Երկրորդ օրինակի թուականը՝ «3 Մարտ 1877», համարը՝ նոյն «234»ը: Հանգանակութիւնն արուել է նախ առաջինով, որով հաւաքուել է 3112 զուրուշ (անուններն ու տուած գումարի չափերը գրուած են 1բ-2բ երեսներին), ապա՝ երկրորդով՝ 4748 զուրուշ (1բ-2ա), ընդամէնը՝ 7860. Յովհաննէս քհյ Շահապեանը երկրորդ օրինակի 2ա երեսին արգիւնքն ամփոփել եւ ստորագրել է՝ 6 Օգոստոս 1877 թ.: Այսպիսով, անհրաժեշտ գումարը հաւաքուել է հինգ եւ կէս ամսուայ ընթացքում:

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՌՅԼԶ. ~ 1887

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Յարութիւն արքեպս. Վեհապետեան պատրիարք հայոց Պոլսոյ (1885-1888): ՀԱՍՑԷԱՏԷՐ՝ պոլսահայութիւն: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ Իւս-

կիւտարի աղէտալի հրդեհի առիթով սուլթան Համիտ խան գորովագութ կայսեր ցոյց տուած առատագութ հոգացողութեան դիմաց կամենում է, որ Աստուած իւր հղօր աջը տարածի Օսմանեան բարեխնամ կայսրութեան վրայ:

ԹԵՐԹ՝ 1. Հգրուած՝ 1բ. երեսը: Նիժիժ՝ թուղթ: ՄԵԾՈՒԹԻԻՆ՝ 59,8x22,8: ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ միասին (26x19,5): ԳԻՐ՝ շղագիր, մանուշակագոյն թանաքով: ՏՈՂ՝ 36:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ չունի:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ ստորեւ, վերջին բառերից յետոյ՝ իբրեւ ստորագրութիւն, սեւ թանաքով ձուածեւ (2,2 եւ 1,8) դրոշմ, վերին մասում եպիսկոպոսական թագ, երկու կողմում զաւաղաններ, ապա՝ վերից վար, կենտրոնում եւ վարից վեր երեք ժապաւէն, վրաները՝ «ՅԱՐՈՒԹԻ՝ ԱՐՔԵՊՍ ՎԵՀՊ՝ՏԵ՝Ն», որից ցած՝ «ՊՏՐՐՔ Կ Պ՝ԼՍՈՅ 1886»:

ՎԻՃԱԿ՝ բաւարար:

ԲՆԱԳԻՐԸ

ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Յիսուսի Քրիստոսի ծառայ Տէր Յարութիւն արքայիս/կոպոս եւ շնորհիւ Ս. Հոգւոյն վերատեսուչ եւ . . . հայոց / Կոստանդնուպօլսոյ, յորմէ հասցէ ողջոյն եւ օրհնութիւն բարեխրատ քարոզչաց / Ս. եկեղեցեաց, գերապատիւ սրբաղան եպիսկոպոսաց, արժանապատիւ վարդապետաց, սրբ/բագործ աւաք-երիցանց, մաքրակրօն քահանայից եւ առ հասարակ օրհնեալ ժողովրդեան, որ/դոց մերոց սիրելեաց բնակելոց ի մայրաքաղաքիս:

Շնորհք եւ ողորմութիւն ամենասուրբ Երրորդութեանն հովանի լիցի ի վերայ / համայնիցդ՝ պահել դձեղ յամենայն երեւելի եւ աներեւոյթ փորձանաց, նեղութեան, տառապանաց / եւ արկածից աշխարհիս եւ միշտ ի խնամս իւր պահպանեցէ անտրտում կենօք. ամէն:

Հարկ չէ բացատրել թէ Իսկիւտարի աղէտալի հրդեհն, որ բաւականա/չափ ժողովուրդ, մեծաւ մասամբ աղքատ, իրենց բնակարանէն եւ ապրուստի աղբիւրէն զրկեց եւ յա/նուն Սուրբ Կարապետի կառուցեալ հոյակապ տաճարն եւ հինաւուրց ճեմարանն իւր բոցերուն / ճարակ ըրաւ, ի՛նչ մեծ վիշտ պատճառեց մեր հայրական սրտին եւ բոլոր ժողովրդեանդ:

Այս աղէտալի եւ տխուր պատահարի մէջ եթէ մխիթարական պարագայ / մի կայ, այն ալ միայն մեր օգոստափառ սուլթան Համիտ խան գորովագութ կայսեր ցոյց] / տուած առատագութ հոգացողութիւնն եւ խնամքն է, որով հաղարաւոր անպատսպար մնացած արկածեալներու արտասուքը հայրական սիրով ու գորովով սրբեց եւ նոցա վշտահար սիրտը մխիթարեց:

Օսմանեան բարեխնամ կայսերաց ի սկզբանէ անտի ունեցած հայրա-

կան / սէրն եւ ամէն պարագայից մէջ շնորհներն ու բարերարութիւններն արդարեւ անհաշուելի եւ / անմոռանալի են, այլ սակայն նորին օգոստոսփառ վեհափառութեան այս պարագային մէջ ան/միջական եւ անօրինակ գթութեամբ եւ կարեկցութեամբ ի գործ դրած հոգացողութիւնն եւ թէ՛ ու/տեստի, թէ՛ բնակարանի եւ թէ՛ դրամի կողմանէ շնորհած առատօրէն նուէրներն եւ ողորմութիւնք / մեր վրայ զի ո՛հ եւ նուիրական պարտ կը դնեն այս յաւիտենական յիշատակաց արժանի գթութեանց / գործոցն հանդէպ անհուն եւ անպայման երախտագիտութիւն տածել առ Օսմանեան բարեխնամ / պետութիւնն եւ առ պատուական եւ անգին անձն նորին վեհափառութիւն սուլթան Համիտ / խան անզուգական վեհապետին մերոյ:

Կաղաչեմք զթագաւորն թագաւորաց եւ զաղբիւրն ամենայն բարութեանց, / որ իւր հզօր աջը Օսմանեան բարեխնամ կայսրութեան վրայ տարածէ, Օսմանեան փառաւոր դահն անսասան եւ պայծառ պահէ, մեր օգոստոսփառ սուլթան Համիտ խան հայրա/խնամ եւ գորովագութ կայսեր պատուական անձը իբրեւ բիւր ական իւր աստուածային խնամոց ներքեւ պա/տըսպարէ եւ նորին վեհափառութեան անզուգական կայսեր անգին կեանքը խաղաղ եւ ան/դորր պահէ, եւ Օսմանեան բարձր դահուն վրայ հաստատուն եւ ուրախ կացուցանէ. ամէն:

Ի Պատրիարքարանի Հոյոց Կ. Պօլիս Ողջ լերուք զօրացեալ ի Տէր

յ7 Օգոստոսի 1887 ամի [Յարութիւն արքեպս Վեհապետեան,

Պատրիարք Կ. Պօլսոյ]

Թիւ 122

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ

ՌՅԾԹ. - 1910

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Մատթէոս Բ. Իզմիրլեան կաթողիկոս ամենայն հայոց (1908-1910): ՀԱՍՑԷԱՏԷՐ՝ Մկրտիչ Նոհրիկեան: ՄԻՏՔ ԲԱՆԻ՝ գոհունակութիւն եւ օրհնութիւն նուիրած մագաղաթէ ձեռագիր Սաղմոսարանի համար:

ԹԵՐԹ՝ 2. չգրուած՝ 2աբ: ՆԻԻԹ՝ թուղթ. հաստ, դեղնաւուն: ՄԵ՝ ԾՈՒԹԻԻՆ՝ 35,6x22,2: ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ միասիւն (27x19,4). երկու կողմից զոյգ (թաւ եւ նուրբ) կարմրով սահմանագծուած: ԳԻՐ՝ տպագիր կարմիր երկաթագիր (առաջին 4 տողը) եւ շղագիր: ՏՈՂ՝ 27 եւ 12:

ՅԱՐԴԱՐԱՆՔ՝ չունի:

ԿՆՔԱԴՐՈՇՄ-ՆՇՈՒՄ՝ վերին եզրից 1,8 սմ ցած, գրադաշտի կենտրոնում, 3x2,8 չափսի՝ անկիւնները հատած քառանկիւն, կարմիր դրոշմ,

վերը Գառն Աստուծոյ, ապա՝ «ՄԱՏԹԷՈՍ Բ. / ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ / ԵՒ  
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ / ԱՄ ՀԱՅՈՅ / ՌՅԾԹ 1909»

ՎԻՃԱԿ՝ բաւարար:

#### ԲՆԱԳԻՐԸ

ՄԵՏԹԷՈՍ ԾԵՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՒ ԸՆՀԸ/ՍԸ-  
ՆԵԼԻ ԿԵՄՕՔՆ ԸՍՏՈՒԾՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻ-  
ԿՈՍ ԸՄԵՆԵՅՆ ՀԱՅՈՅ, ԾԵՅՐԸ/ԳՈՅՆ ՊԵՏՐՈՍԻ ՎԵՐԵՋ-  
ԳԵԿԸՆ ՆԵՐԸՄԵԾԵՐ ԸԹՈՌՈՅ ԸՐԸՐԵՏԵԸՆ ԸՌԸՔԵԼԸԿԸՆ  
ՄԵՅՐ / ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ ՍՐԲՈՅ ԿԵԹՈՂԻԿԷ ԷՋՄԵԸԾՆԻ. Վսեմա-  
փայլ Մկրտիչ Էֆէնտի / Նոհրիկեան հարազատ որդւոյ Մայր Աթոռոյս  
նուիրեմք ողջոյն, հանդերձ օրհնութեամբ:

Բերկրութեամբ սրտի ընկալեալ մեր գնուիրաբերեալ / ի վսեմափայ-  
լութենէ Ձերմէ զմագաղաթեայ ձեռագիր / Սաղմոսն, յանձնեցաք զայն ի  
պահ մատենադարանի / Մայր Աթոռոյս՝ իբրեւ գլխատակ երախտագի-  
տական / սրտաբուղիս զգացմանց սիրեցեալ առ ի մէնջ հոգեւոր / որդ-  
ւոյդ առ Մայրն Լուսոյ համայնիցս: Որդեակդ / հոգեւոր, ի վաղուց անտի  
քաջածանօթ են մեզ առաքինի գործք Ձեր եւ բոլորանուէր պատրաս-  
տականութիւն / յօգուտ եւ ի յառաջադիմութիւն Ազգիս եւ / անհուն  
սէր եւ ջերմագին զգացմունք առ Մայր Աթոռս / եւ առ հասարակ առ  
ազգային յիշատակարանս: Մեք / ամենայն գովութեան արժանի համա-  
րիմք զազգասէր / ընթացս եւ զբարի սիրտ Ձեր առ նուիրական հաս/տա-  
տութիւնս ազգիս:

Արդ, ի տրիտուր սրտաբուղիս եւ թանկագին / նուիրաբերութեանդ,  
այսու Հայրապետական կոն/դակաւ մերով յայտնելով Վսեմափայլու-  
թեան Ձերում / զլիաշուրթն գոհունակութիւն մեր, օրհնեմք զՁեզ / եւ  
զհամայն պատուական գերդաստանդ եւ մաղթեմք ի Տեառն / ի հաճոյս  
իւր ընդունիլ գնուէրդ իբրեւ զլուծմայն աղքատ // կնոջն եւ պարգեւել Ձեզ  
զամս ձիգս անդորր եւ խաղաղա/ւէտ կենօք, այլ եւ զբարեբաստութիւն  
եւ գերջանկութիւն / ի վայելել գերկնապարգեւ եւ զառատաբաշխ բարիս  
հան/դերձ օրհնաբանեալ գերդաստանաւդ:

Ողջ լերո՛ւք, զօրացեալ ի Տէր, պահպանեալ ի խնամս Ս. / Հոգւոյն եւ  
օրհնեալ յաւէտ ի մէնջ. ամէն:

«15» Մարտի 1910 ամի

Եւ ըստ տոմարիս ՌՅԾԹ. Մատթէոս Բ. կաթողիկոս ամենայն հայոց  
ի հայրապետութեան մերոյ Ա. ամի

յԱրարատեան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի

ի Վաղարշապատ

թ. 529

Ծնթ. Ստորագրութիւնը՝ կաթողիկոսի ձեռքով է: Նկարագրական տո-

ւեալների չգոյուլթեան պատճառով այս Սաղմոսարանի ներկայ համարը պարզել չկարողացանք:

### ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ ԿՈՆԴԱԿ ՄԵԼՔԻՍԷԹ ԳԱՌՆԵՑՈՒ. 1610 թ.

Մխիթարեանց Վենետիկի մատենադարանի Հ<sup>մ</sup> 1887 (Կոնդակք) ձեռագրի մասն

ԹԵՐԹ՝ 1 (գալար): ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 77x24,2 սմ: ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասիւն (գրադաշտի լայնքը 20,5 սմ), երկու կողմից երկուական զոյգ կարմրով սահմանագծուած, ձախ կողմից աւելի է եւս մի կարմիր սահմանագիծ. սկիզբը մաշուած, ցեցակեր, շարագրանքի միջին հատուածից ընկած է բնագրի էական մասը, աջ եզրը եւ ընկած մասի տեղը նորոգած՝ հաւանաբար ԺԹ. դարի թղթով:

ԽԱԶԱՊԱՏԿԵՐ-ՃԱԿԱՏԱԶԱՐԴ՝ 23,2x20,6 սմ, գոյները՝ կարմիր, կապոյտ, կանաչ, նարնջագոյն, դարչնագոյն: Խաչի թեւերի միջեւ չորս կնքադրոշմ.

1. Կլոր կնքադրոշմ, տրամագիծը 3,8 սմ, շուրջանակի պատկերուած են 12 առաքեալների գլուխները, նրանից ներս՝ կրկին շուրջանակի գրուած է. «Է. ՏՐ ՄԵԼՔԻՍԷԹ ԿԹՂԿՍ ԱՄ ՀՅՅ ՊԱՏՐ.Գ. ՎՂՐՇՊՏԻ», սրանից ներս, կնիքի կենտրոնական բոլորակի մէջ Քրիստոս՝ խաչանիշ լուսապսակով:

2. Կլոր կնքադրոշմ, տրամագիծը 2,6 սմ, արտաքին բոլորակի մէջ՝ «Ի ՏՐ ՄԵԼՔԻՍԷԹ ԿԹՂԿՍ ԱՄ ՀՅՅ ՊԱՏՐ.Գ. ՎՂՐՇՊՏԻ», սրանից ներս՝ կենտրոնական բոլորակի մէջ վեցթեւեան հրեշտակի պատկեր:

3. Կլոր կնքադրոշմ, տրամագիծը 3,3 սմ, շուրջանակի պատկերուած են 12 առաքեալների գլուխները, նրանից ներս՝ կրկին շուրջանակի գրուած է. «ՏՐ ԶՔՐՅ ՎՐԴՊՏ ԱՌՋԴ ՎՐԳՅ», սրանից ներս, կնիքի կենտրոնական բոլորակի մէջ անորոշ պատկեր:

4. Արտաքուստ ոճաւոր գծագրութեամբ ձուածեւ կնքադրոշմ, երկայնակի 2 սմ, լայնակի՝ 1,8 սմ, մէջը՝ «ԶՔՐՅ ՎՐԴՊՏ ԾՈՅ ԱՅ»:

Բնագրի առաջին՝ «Ի» տառը թռչնագիր, նրան յաջորդող առաջին տողը երկաթագիր, կարմրով, մնացեալը՝ բոլորգիր (2րդ տողը կապոյտ, 3րդը՝ կարմիր, մնացեալը՝ սեւ), գլխատառերը երկաթագիր, կարմրով: Բոլոր կնքադրոշմները կարմրով են:

ԲՆԱԳԻՐԸ

Ի ԳԵՐԱՅԳՈՅ Ի ԳԵՐԱԿԱ ԵՒ Ի ԳԵՐԱԴՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԵՐԱՀՐԱՅ, Ի

դերազան եւ դերաճառ, յամենասուրբ Երրորդութենէն, ի յանսկիզբն Հօրէն, ի յանհաս Բանէն, ի Հոգոյն ճշմարտէն եւ ի միակութենէն եւ ի մի բնութենէն եւ մի դոյութենէն, եւ ի միապէս բարոյն, ի մի Աստուած դոյոյն, անձամբ եւ անուամբ բաժանելոյն այլ ամենայնիւ մի կալոյն, եւ ի դերադայի մեծահամբաւ ի բամալուր սուրբ մենաստանէս ի Վաղարշապատու սուրբ աթոռոյս Էջմիածնա աստուածակազմ լուսոյս եւ ի սոցին սպասաւորէ ի Տէր Մեկքիսէթ կաթողիկոսէ ամենայն հայոց, եւ ի Տէր Ստեփաննոս վարդապետէ, եւ ի Տէր Ստեփաննոս եպիսկոպոսէ, եւ ի Տէր Կարապետ վարդապետէ, եւ ի Տէր Յոհանէս վարդապետէ, Նա եւ Ստեփաննոս արհի եպիսկոպոսէ, Այլ եւ ի Զաքարիայ վարդապետէ եւ յայլ միեղէն եղբարցս, որ աստ կան հաւադեալ ի Սուրբ Էջմիածինս, Հասցէ յիսուսաւանդ ողջոյն եւ առաքելական աւրհնութիւն ի վերա տիրախնամ եւ աստուածապահ քաղաքացի, նախ եւ առաջ Իլախաց երկրիդ մայրաքաղաքիդ Իլովա եպիսկոպոսացդ, քահանայիցդ եւ ԲԺ. ան դատաւորացդ եւ պարոն տօլվաթաւորացդ, եւ հաւասար քրիստոնէիցդ մեծի եւ փոքու առ հասարակ. ամէն: Երկրորդ՝ Կամենիսու քահանայիցդ եւ պարոն տօլվաթաւորացդ եւ հաւասար քրիստոնէիցդ. ամէն: Երրորդ՝ Սէչովու քահանայից եւ պարոն տօլվաթաւորացդ եւ բովանդակ քրիստոնէիցդ. ամէն: Չորրորդ՝ Նաչու քահանայիցդ եւ պարոն տօլվաթաւորացդ եւ հաւասար քրիստոնէիցդ. ամէն, եւ Ֆռանկստանու քրիստոնէիցդ առ հասարակ ամենեցուն ամենայնի. ամէն: Աւրհնեալ է Հայր Աստուած՝ անեղ, անծին, անժամանակ, դովեալ Որդին միածին Բանն Հաւր, ծաղումն անճառալոյս եւ ճառադայթ, բարեբանեալ Հոգին Աստուած ճշմարիտ բիւումն անսպառ, եւ բաշխօղ բարութեան որպէս աւրհնեաց զդասս հրեշտակաց եւ զկա[յ]անս անմարմնոց, նոյն աւրհնութեամբն եւ զձեզ աւրհնեացէ արարիչն Աստուած զդասս եւ զգումարս ձեր, զազդս եւ զտոհմս ձեր, զ[յ]արկս եւ զկայանս ձեր, զտունս եւ զբնակութիւնս ձեր, եւ որպէս աւրհնեաց զդրախտն ադինեա եւ ի նմա զմարդն առաջին, եւ զմայրն մեր եւ Աստուծոյ, Նոյն արարիչն Աստուած աւրհնեացէ զդրախտս ձեր, զայդիս եւ զբուրաստանս ձեր. ամէն: Պատճա /// չէն եւ պայծառ լինի ձեզ եւ պարծանք եւ ճոխութիւն, եւ թէ աղքատ եւ նուաստ դարձեալ ձեզ է պակասութիւն, ձեզանէ խնդիրք ունիմք որ զայս աթոռս ի մտաց չի հանէք եւ անտես չառնէք, եւ դուք աւրհնեալ լիջիք յԱստուծոյ բարձրելոյն. ամէն:

Կնքադրոշմ. Կնքադրոշմ. «ՀԱ- Կնքադրոշմ. «ՄԻ- Կնքադրոշմ.  
 «ՄԱՐՏԻՐՍ / ՔԻ ՄԱ/ՉԱԶ ԵՊՍ / ՔԱ/ԵԼ ԵՊԿՍ «ՄԱՆ Ո/ԻԷԼ  
 / ԵՊ /// (անվերծա- ԾԱՌ-Յ ՔԻ»». Ես Ծ/ԱՌ-Յ ՔԻ»». Ես ԵՊՍ / ԾՌ-  
 ԱՆԻ). Ես յաթո- Համադա՛ եպիսկո- Միքա՛ել առաջ- ՔԻ»». Ես Մա-  
 ռակալ Մարտի- պոս առաջնորդ նորդ սուրբ ուխտին նուէլ եպիս-  
 րոս եպիսկոպոս սուրբ ուխտին Աղչկու վանացն որ կոպոս առաջ-  
 վկա եմ այս բա- փրկչական պատ- է նաՀատակ Սուրբ նորդ Սուրբ  
 նիս: կան պատկերին Ստեփանոս քահա- Աստուածած-  
 վկա եմ այ[ս] բա- նային, վկա եմ այս նին վկա եմ  
 նիս: բանիս եւ նամա- այս նամակիս:  
 կիս:

Կնքադրոշմ. «Ա-  
 ԾԱ/ՏՐ ԵՊՍ Ծ/Ռ-  
 ՔԻ»». Ես Աստու-  
 ւածատուր եպիս-  
 կոպոս առաջնորդ  
 սուրբ ուխտիս  
 Այրվանաց վկա  
 եմ այս նամակիս:

Այս Ե. վանաց առաջնորդս առաջի Աստուծոյ եւ սուրբ աթոռոյս  
 դրանն այս նամակիս Համախոհ եմք այս բանիս, որ Զաքարիա վարդա-  
 պետն եւ Դաւիթ եպիսկոպոս Հազիւ կարացաք Հաւանեցուցանել առ  
 ձեզ գալոյ, այլ մարդոյ հրամանք չկա, այդ տեղեացդ նուիրակ կամ իշ-  
 խանութիւն առնելոյ, դոցանէ ի զատ այլ մարդ չընդունիք, Աստուած  
 ըզձեզ աւրհնէ, սուտ եւ խաբեբա մարդ շատ շուրջ կու գա, բայց ինչ  
 մարդ որ այս նամակս ու ձեր նշանն առ ձեզ բերէ՝ ստոյգ եւ ճշմարիտ  
 նուիրակն նա է: Գրեցաւ սակաւ գիրս դուռն Սուրբ Էջմիածնա թվին  
 ՈԾԹ. (1610), Մայիս ամսոյ ի մէկն:

(Անկանոն նոտրոգրով) Եսաւ արքեպիսկոպոս առաջ[ն]որդ սուրբ  
 ուխտի Անկուրիա տեսի զնամակս եւ Հաւատացի այս այսպէս է ըս-  
 տուկ ճշմարիտ (կալմբով կնքադրոշմ, անվերծանելի):